

**A MAGYAR TUDOMÁNYTÖRTÉNETI INTÉZET
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI 20.**

Debródi Gábor, Kapronczay Károly, Molnár László

A szabadság vére

Forradalmárok – életmentők – megtorlók

A főváros egészségügye az '56-os forradalom és a megtorlások idején

Sajtó alá rendezte és az egykorú cikkeket válogatta: Gazda István

Budapest, 2006

A művet kiadja:

Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár
Magyar Tudományos Akadémia
Semmelweis Egyetem
Kresz Géza Mentőmuzeum
Magyar Tudománytörténeti Intézet

A Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára
2006-ban megjelent 65. kötetének három fejezete,
a 2005-ben megrendezett kiállításra utaló előszóval együtt

Tipográfiai-grafikai tervező:

Szoboszlay András

A kötet előszavát írta:

Varga Benedek

Szakszerkesztő:

Bodorné Sipos Ágnes

A kötetet illusztrációit az 1956-os Magyar Forradalom
Történetének Dokumentációs
és Kultúrintézeti Közalapítvány, a Kresz Géza
Mentőmuzeum, Tischer János
és az OSZK bocsátotta rendelkezésünkre

ELŐSZÓ

1956 mitikus évszám. Az elhallgatott, letagadott és elhazudott szabadságharc mítosza családi emlékekben, baráti beszélgetésekben, elejtett utalásokban maradt meg, s maradt a közbeszéd előtt évtizedekig rejtve. Megbújt a tekintetek néma összekapcsolódásában és a vélt győztesek kedélyes összekacsintásaiban.

A végtelen elkeseredés, az elkeseredett hősiesség, és a megtorlás, a megfélemlítés mohóságának kritikai feldolgozása csak 1989 után, a hazugság mindent átszövő, seszínű rendszerének lassú felbontásával együtt indulhatott meg. A figyelem ekkor érthetően a politikai események, a forrongás, az elégedetlenség robbanása és az összecsapások rögzítése és történeti elemzése felé fordult. '56 történetének persze számtalan egyéb részlete van, számtalan nézőpontból juthatunk el lényegében ugyanoda: egy nép merészségének, elszántságának és szervezettségének színes, káprázatos látványához.

Az ország egészségügye számára '56 mindenekelőtt mintegy 23 ezer sérültet jelentett néhány nap leforgása alatt. A harci sérüléseken kívül (amelyek jobbára lövésekből vagy gránátzilánkokból adódtak) tömeges volt a pszichiátriai, szülészeti, belgyógyászati és kardiológiai esetek száma is. A hatalmas beteganyag zöme sürgősségi eset volt, akiket az alig 400 járművel felszerelt, 930 fős Országos Mentőszolgálat igyekezett részben ellátni, de főleg hamar kórházba szállítani. Precíz adatokkal még mindig nem rendelkezünk a sérültek és az elesettek számáról. A feldolgozásokból úgy tűnik, hogy az elhunytak száma magyar részről (amelybe a szabadságharcosok, a Néphadsereg és az ÁVH fegyveresei, valamint a civil áldozatok is beleértendők) 3700 fő körül lehetett, az idegen megszállók oldaláról kb. 700 katonára. Az orvosi kezelést igénylő, felépült sérültek számát 20–22 ezer főre becsülik. Megfelelő orvosi ellátás nélkül a halottak száma többszöröse is lehetett volna a végleges számnak.

Paradox módon a Rákosi-rendszer elvakult, központosító monomániája a sürgősségi betegellátás terén alapvetően hozzájárult az Országos Mentőszolgálat sikeres helytállásához. A korábbi mentőszolgálatok egyesítése, a felszerelés, a kiképzés egységesítése, amelyhez a korábbi évtizedek szakmai odaadásának, tartásának megőrzése járult, az '50-es évek közepére olyan mentőszolgálatot eredményezett, amely – ha végtelenül túlterhelve is, de – megoldotta a világháború óta Európában nem látott számú sérült ellátá-

sát és kórházba szállítását. S az egészségügy következő vonalán, a kórházak műtőiben fegyelmezett, elszánt munkával ezek életét mentették meg. S tették mindezt politikai alapállástól függetlenül, egyedül a beteg érdekére figyelve.

A magyar történelmi tudat általában a hősiességre, a fellelkesültségre, a merészségre érzékenyebb. Színesebbek, így érthető módon imponálóbbak a harcok, konfliktusok leírásai: a nemzet története vakmerő harcok színes képeskönyve. Innen adódik gyakran a hibás következtetés, hogy tehetségünk inkább a felkészésben, a harcban, a merészségben és a szenvedélyességben mutatkozik meg. Nem látjuk, hogy mindeközben az ország alkalmasint milyen szervezési kvalitásokkal rendelkezik, az egyes szakmák – így esetünkben az egészségügy képviselői – milyen hihetetlen fegyelemmel, szakmai tudással és higgadsággal tudnak súlyos helyzetekben reagálni. 1956 egészségügyének ez a legmarkánsabb vonása, s egyben a szabadságharc egyik legjellegzetesebb rajza: egy polgári szakma képviselői a súlyos, óránként változó polgárháborús helyzetben rendületlenül végzik munkájukat, vezetőik pedig eltökélt szervezéssel képesek fenntartani az ellátórendszer működését.

Sem a Múzeum kiállítása, sem a tudományos konferencia előadásai nem kívánják összemosni a szabadságharcosok és a zsarnokság fegyverhordozóinak szerepét, céljaikat és eszközeit. A szabadságharc igazak és hamisak összecsapása volt, és a tét a közösség, a nemzet jövője volt, amiért lehetett harcolni, vagy külön-külön kifogásokat keresve el lehetett árulni azt. Az orvosok, mentőtisztek, ápolónők, a gyógyítás és az egészségügy szempontjából azonban a sérültek egyszerűen segítségre szoruló betegek voltak, s az erkölcsi győzelem és a szakmai kiválóság éppen a sérültek egyöntetű ellátásán fordult meg. S mindeközben ők is a szó szoros értelmében áldozatokat hoznak: a szétlőtt mentőautók, a betegek mellett lemészárolt orvosok sorsa jelzi egy szenvedélyeiben is higgadt nép büszke harcát.

Nekik állít emléket a kiállítás, és őket idézi a konferencia.

Jelen kötet a Semmelweis Orvostörténelmi Múzeum, Könyvtár és Levéltár és a Kresz Géza Mentőműzeum *A szabadság vére. Mentősök az '56-os szabadságharcban* című közös időszaki kiállításához kapcsolódik, egyben a Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Tudományok Osztályán tartott *A szabadság vére. A főváros egészségügye az 1956-os forradalomban és szabadságharcban* című ünnepi ülés tanulmányait is tartalmazza. Az elemzések számos eddig ismeretlen forrás (hazai, szovjet és lengyel levéltári dokumentum, fotó, újság és röplapgyűjtemény) feldolgozásán alapulnak, s a szabadságharc olyan aspektusára hívják fel a figyelmet,

amely jobbára csak elnagyolt figyelmet kapott. Külön köszönet illeti a Magyar Tudományos Akadémiát és a Semmelweis Egyetemet, amelyek a kiállítás és a konferencia nélkülözhetetlen támogatói voltak, s a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Kollégiumát, amelynek segítségével a kiállítás és jelen kötet nem jöhetett volna létre.

*Varga Benedek főigazgató-helyettes
Semmelweis Orvostörténelmi Múzeum,
Könyvtár és Levéltár*

**NE ONTSATOK
ADJATOK VÉRT
sebesültjeinknek!**

Drága magyar barátaink!
Mindazok nevében, akik most kórházban, élet és halál küszöbén vannak. Hozzátok fordulunk. Vére van szükség, hogy megmentjük azokat a magyarokat, akik a harc közben vért veszítettek. Jelentkezni lehet: Országos Vérelátó Szolgálat, Budapest, XX., Budaközi út 134.

Péterfy Sándor utcai kórház vérelátó alközpont, Budapest, VII., Péterfy Sándor u. 6.
Szabolcs utcai kórház vérelátó alközpont, Budapest, XIII., Szabolcs u. 33.
Kispesti véradás, Kispesti SZTK rendelőintézet, Budapest, XIX., Ady Endre u. 134.

**Magyar Vértakaró
budapesti szervezete**

Magyar Nemzet, 1956. október 26.

TANULMÁNYOK

Kapronczay Károly

Betegellátás, veszteségek az 1956-os forradalom és szabadságharc idején¹

Előttörténet: az '50-es évek

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményeiből ténylegesen kiemelkedik – mai szóhasználattal – a sürgősségi betegellátás, a társadalom önzetlen összefogása a sérültek megsegítésére. Az utcai harcok alatt is – a tűzvonalban, vagy annak közvetlen közelében – ott voltak a mentőautók, szirénázva vitték a fegyvertűzből kimentett sérülteket, nem véve figyelembe, hogy a barikád melyik oldalán szereztek sebesüléseiket. A mentők valóban mindenütt ott voltak, a harcok színterén és a sortüzeknél, de hozzájuk hasonlóan emberfeletti munkát végeztek a kórházak orvosai, ápolónői, valamennyi egészségügyi munkatárs. A megtorlás időszakában az egészségügy területén is – mint mindenütt – megvizsgálták a forradalom idején kifejtett tevékenységet, de egyetlen olyan ügyet sem találtak, amely a kötelesség elmulasztását, a sérültek elhanyagolását bizonyította volna. A politikai leszámolás a megbújó „ellenforradalmárok” felkutatása során sokszor azokat érte el, akik október 23-tól november 8-ig (a fővárosi harcok befejeztéig) szinte megszakítás nélkül szolgálatban voltak, napi 16–18 órát mentettek, operáltak, sebesültet láttak el, dolgoztak a betegágy mellett, vagy azt tették, amire éppen szükség volt. Emellett a „normál” betegellátás is működött, a kórházak minden más jellegű betegség ápolására szakosodott osztálya is élte mindennapi életét, gyermekek születtek, krónikus betegeket gyógyítottak, civileket műtöttek stb. Természetesen – főként a fővárosban – a figyelem a harcokban megsebesültekre összpontosult.

A magyar egészségügy – a szerkezeti változtatások után – hozzávetőleg az 1950-es évek derekán lábalt ki a II. világháború által okozott veszteségeiből, körvonalazódtak az állami irányítás előnyei és hátrányai. A leg súlyosabb károk a beteggyógyító intézmények épületeiben keletkeztek. A hazai kórházak hálózata 1939-ben 304 gyógyintézetből állt és 46 922 betegágygal rendelkezett, amelyet a háború éve alatt 25 ezer katonakórházi, és 90 ezer légtalmi betegágy egészített ki. A háború befejezésével csak 28 ezer kórházi betegágy maradt „működőképessé”, a visszavonuló német csapatokkal együtt ugyanis mintegy 40 ezer kórházi ágy működtetéséhez szükséges felszerelést hurcoltak ki az országból. A kórházi épületek vonatkozásában 70%-os volt a pusztulás, Budapesten 60%-os volt a teljes rombolás. 1945–46-ban ideiglenes jelleggel elhagyott épületeket, hadikórháznak átvett középületeket – ha megmaradtak – jelölték ki végleges kórházaknak, miközben a romossá vált gyógyító intézmények helyreállítása azonnal megkezdődött. Az ún. hároméves terv (1947–1949) egyik feladata lett a kórházak helyreállítása, amely kiegészült az eredeti-

¹ Készült az OTKA T049194 sz. kutatási program keretében

leg más célokat szolgáló épületek (államosított kastélyok, vidéki kúriák) kórházzá való átalakításának folyamatával. 1947-ben államosították a még működő magánkórházakat és gyógyintézeteket, a betegbiztosítók államosításával egységes társadalombiztosítási rendszert hoztak létre, ezt követően pedig 1950-ben az egyházi fenntartású és működtetésű kórházakat államosították. Megkezdődött a szanatóriumi rendszer kialakítása is, amelyről meg kell jegyezni, hogy európai színvonalú intézményekké váltak.

1949-ben a gyógyintézeti ágyak száma közel 50 ezer volt, ami meghaladta az 1939. évi számadatokat. Viszont – politikai okok miatt – súlyos torzulás következett be, amikor az 1950-es évek mindent felülmúló szándékozó szemlélete a kórházügy területén is kampányfeladatokra ösztönzött: a kórházi infrastruktúra lehetőségeit figyelmen kívül hagyva növelték a kórházi ágyak számát, sokszor elviselhetetlen zsúfoltságot teremtve a kórtermekben. Az újonnan szervezett kórházak és gyógyintézmények az adottságoknak, a kórházi gyógyító munka feltételeinek megfeleltek, míg a régebbi építésűekkel egyszerűen csak megsokszorozták az ágyak számát. A kórházak felszereltsége – kivéve a fegyveres testületek központit, a párt és az állami apparátus vezetőit ellátó kórházakat – közepes szinten volt, ugyanakkor az orvosi és az egyéb gyógyító szakszemélyzet képzettsége, szakmai tudása világszínvonalúnak volt mondható. A magyar orvosképzés is kiváló volt, ezen a politikai „ráhatások” sem rontottak, az egészségügy irányításában résztvevők kiválasztásában azonban sok esetben nem a szakmai tudás, hanem a „pártszempontok” voltak az irányadók.

A háború az orvostársadalom létszámára is befolyásoló hatással volt, sokan meghaltak a frontokon, fogságba estek, eltűntek, a zsidó származásúak közül sokan pusztultak el munkaszolgálatban, koncentrációs táborokban. A háború után jelentős számban távoztak a Közél-Keletre, vagy távolabbi kontinensekre. 1938-ban 10 559 orvos szerepelt a nyilvántartásokban, 1945 őszén nem volt eredményes a kormány létszám-felmérése, 1948-ban 8000 körüli orvost sikerült nyilvántartásba venni. Tekintettel az egészségügy előtt álló feladatokra, 1947 őszétől nagyobb létszámú évfolyamokat indítottak az orvosi karokon, bár itt is érvényesült a felsőbb tanulmányokra jelentkezőkre vonatkozó politikai megkülönböztetés gátló hatása. Az orvosi karok szigorú követelményrendszerének és a tanári karnak köszönhetően az oktatásban nem következett be minőségi hanyatlás. Erdélyből és a Felvidékről is számos orvos telepedett át Magyarországra. Az első valós képet az 1950. évi statisztika adta, amely szerint hazánkban 10 229 orvos dolgozott, ebből 4503 Budapesten, 5625 vidéken.

1956-ban már 14 153 volt az orvosok létszáma, ebből 6530-an dolgoztak a fővárosban, a hamarosan pályára lépő medikusok száma pedig 4815 volt. Hasonlóan emelkedő tendenciát mutatott a szakképzett ápolónők létszáma is, amely 1956-ban meghaladta a 100 ezer főt. Az egészségügyi ellátás kiterjesztésének programját már az 1930-as években kidolgozták, de a szocializmus építésének korszakában – sajátjukként – nagy propagandával népszerűsítették. Tagadhatatlan szakmai eredményeket értek el a népbetegségek, elsősorban a tuberkulózis elleni küzdelemben, viszont a betegellátás „infrastruktúrája” közepes, vagy még annál is alacsonyabb szinten állt. Tény, hogy a II. világháború előtt a tényleges, rendszeres ellátásban nem részesülők számaránya magasabb volt a biztosítottakhoz képest, 1945 után pedig ingyenesen jutottak a szolgáltatásokhoz. Kedvezően alakult a születési sta-

tisztika, igaz 1950-ben Ratkó Anna egészségügyi miniszter bevezette az ún. abortusz-törvényt, amely a népesség még nagyobb növekedése érdekében csak kivételes esetekben (szinte soha) engedélyezett magzatelhajtást. Ez az intézkedés ugrásszerűen megnövelte a népszaporulatot, s sajnos ezzel párhuzamban arányosan emelkedett az állami gondozottak száma is.

Az 1950-es évek elején az egészségügyben is érvényesült az ún. káderpolitika. A felsőbb vezetésbe és az irányításba képzetlen munkáskádereket vontak be (maga a miniszternő is szövőnő volt korábban), akik az éberség hangoztatásával szakmai és személyi kérdésekbe is beavatkoztak. Középszinten a párt (Magyar Dolgozók Pártja) hatása volt igen erős, vezető beosztásba csak MDP tagok kerülhettek. Szovjet „mintára” gyarapodtak a koholt vádakon nyugvó perek, a hadseregből és a fegyveres testületekből eltávolították a régi katonaoorvosokat. (Kivégezték Merényi Gusztáv orvostábornokot, több nemzetközi hírvő orvost évekre börtönbe vetettek.) A bizalmatlanság, a félelem lett úrrá az egészségügyi szakterületen, amit csak súlyosbított az alacsony bérezés. Betiltották a magánpraxist, de elnézték a „borravalót”, mivel kapcsolatban cinikus magyarázatot adtak: mivel borravalót kapnak, ezért kevesebb bérre számítsanak.

Követendő példa lett az „élenjáró szovjet orvostudomány”, viszont a fiatal orvosok többsége sem tudott oroszul, így a kötelezően beszerzett orosz szakkönyveket, folyóiratokat csak kevesen használták. A nemzetközi kapcsolattartás még a szocialista országokon belül is nehézségekbe ütközött, nem beszélve a nyugati, kapitalista országok vonatkozásában. Az 1945 utáni igazolásokkal, majd a különböző indokú tisztogatásokkal ugyan „meg lehetett szabadulni” az egyetemek, kórházak, vezető gyógyító intézetek kiváló tudású orvosaitól, de mégsem tudták őket eltüntetni a gyógyító tevékenységtől. Kisebb, eldugott helyen lévő kórházakba nemzetközi hírvő szakemberek kerültek beosztottként, kárára a kutatásoknak, nyereségére a gyógyításnak.

Amolyan tudathasadásos állapot uralkodott, amit talán a következők példának: az országban mindenütt elvtársnak szólították a diplomások is, de ebben a szakmában a ’főorvos úr’ és ’doktor úr’ volt az általános, elfogadott megszólítás. Ekkor lett igazi tekintélye a fehér köpenynek, jelképezve az embertelenségben az emberséget, valamint azt, hogy ez a hivatás bárhol és bármikor kivételessé teszi művelőjét.

A hazai betegellátás nagy nyeresége volt, hogy 1948-ban – több vidéki és városi szervezet egyesítéséből – létrehozták az Országos Mentőszolgálatot, azt a mobil szervezetet, amely a korabeli viszonyokhoz képest gyorsan kórházba juttatta a beteget, a szülés előtt álló anyát, tehát ténylegesen életet menthetett. Ez és az előbb felsoroltak biztosítékot jelentettek a rendkívüli helyzetekben a betegellátás érdekében. Ez a „rendkívüli helyzet” 1956 októberében a budapesti felkelés és az utcai harcok idején következett be, amikor emberségről, szaktudásról és kitartásról kellett tanúságot tenniük.

A forradalom első órái

A Rádió Bródy Sándor utcai épületénél kirobbant harc első perceiben riasztották a fővárosi központi mentőállomást, ahonnan mentőkocsik indultak a Nemzeti Múzeum felé. A napi hivatalos szolgálat megsegítésére azonnal jelentkeztek az önként szolgálatot vállaló orvosok, ápolók, külön hívással nem kellett senkit berendelni.

**Figyelemre méltóak az ügyelet bejegyzései
1956. október 23-án 20 óra után:**

Időpont	Sérülés jellege	Sérült neve	Kora	Helyszín
20.43	AVH-s katonát megdobtak kővel	férfi	27 éves	Bródy S. u.
21.55	könnyfakasztó-gáz mérgezés	civil férfi	16 éves	Szentkirályi u.
21.37	lövés, halálos	ffi	40 éves	Vas u. Kórház
21.40	gépkocsival feldöntötték	ffi. katona	23 éves	Múzeum krt.
21.12	lövés	civil ffi.	18 é.	Bródy S. u.
21.13	lövés	civil ffi.	33 éves	Bródy S. u.
21.25	lövés	civil ffi.	18 éves	Bródy S. u.
22.15	5 lövéses férfi			Bródy S. u.
22.14	lövéses AVH-s katona	ffi.	29 éves	Bródy S. u.
22.13	lakásban ért lövéses sérülés	civil nő	27 éves	Bródy S. u.
22.36	lövéses sérülés	katona	?	Bródy S. u.
21.13	lövéses sérülés	civil	18 éves	Bródy S. u.
21.13	lövéses sérülés	civil	38 éves	Bródy S. u.
22.20	lövéses sérülés	civil	?	Bródy S. u.
22.25	lövéses sérülés	civil	18 éves	Bródy S. u.
22.25	lövéses sérülés	civil	33 éves	Bródy S. u.
22.25	zúzódásos sérülés	AVH-s katona	21 éves	Bródy S. u.
22.25	lövéses sérülés	civil	24 éves	Bródy S. u.
22.25	lövéses sérülés	civil	20 éves	Bródy S. u.
22.45	lövéses sérülés	civil	17 éves	Bródy S. u.
22.48	lövéses sérülés	civil	18 éves	Bródy S. u.
22.50	lövéses sérülés	civil	22 éves	Bródy S. u.
23.39	lövéses sérülés	katona	30 éves	Bródy S. u.
23.50	lövéses sérülés	civil	20 éves	Bródy S. u.
22.50	lövéses sérülés	civil	58 éves	Bródy S. u.
Október 24.				
00.10	zúzódásos sérülés	civil ffi.		Bródy S. u.
00.10	zúzódásos sérülés	civil ffi.	?	Bródy S. u.
00.25	lövéses sérülés	civil	?	Bródy S. u.

Időpont	Sérülés jellege	Sérült neve	Kora	Helyszín
00.25	lövéses sérülés	civil	?	Bródy S. u.
00.25	lövéses sérülés	civil	?	Bródy S. u.
00.30	lövéses sérülés, a kocsiiban meghalt	civil	23 éves	Bródy S. u.
01.17	lövéses sérülés	civil ffi	27 éves	Bródy S. u.
01.17	lövéses sérülés	civil	23 éves	Bródy S. u.
02.31	zúzódások	civil	22 éves	Bródy S. u.
02.30	lövéses sérülések, a helyszínt megközelíteni nem lehet			
02.30	lövéses sérülés	civil ffi	18 éves	Bródy S. u.
03.10	3 lövött sérült	civilek		Bródy S. u.
06.25	sérülések tüzharcban, a helyszínt megközelíteni nem lehet			Bródy S. u.

A fegyveres felkelés kirobbanásának helyszínéről készített „szállítási napló” sok értékes adatot tartalmaz: a kivonulás időpontjai nem mindig sorrendben követik egymást, több –néhány perces eltérést mutató – utólagos bejegyzést történt. Többször nem nevezik meg a sérült nemét, illetve életkorát, ami a feszült légkört, a sietséget tükrözi. A sebesülések helyszíne csaknem végig azonos, a sebesülteket a közeli Vas utcai Balassa János Kórház sebészetére, valamint az Üllői úti Sebészeti Klinikák valamelyikébe szállították. A sérülések súlyosságára utal, hogy a szállítási naplóba nem történt név szerinti bejegyzés, mutatva az idővel való versenylapítást. A későbbi napokban sem jegyezték fel neveket, csupán az életkort, majd ez is elmaradt és csupán a sérülések súlyosságát, a szállítások számát jelzik, hiszen a kivonuló egység útközben is felvett sérülteket, vagy a célba érkeztetés után önállóan is végzett szállításokat, így gyakran csak következtetni lehet az egyes egységek útvonalaira. A mentők valóban életük kockáztatásával dolgoztak, az egyik mentőorvos 1989-ben így emlékezett vissza:

„A forradalom első 24 óráját túléljük. Már hozzászoktunk a döbbenet-hez, hogy tizenegy évvel a háború után ismét dörögnek az ágyúk és a fegyverek, agyonlőtt emberek hevernek Budapest utcáin. Tudomásul kellett venni, hogy a mentőkre vadásznak, azt gyanítva, hogy az ellenfelet szolgálják, legyen bár szó forradalmárokról, vagy az AVH katonáiról, már megtanultuk, hogy ne mutassunk félelmet, ha az utcakereszteződéseket elzáró orosz páncélosok között kell átmennünk a mentőautóval. Volt, aki a

Klimkó Dezső professzor úr, a Vas utcai Balassa János kórház Forradalmi Tanácsának vezetője így nyilatkozott erről a napról: „A pesti szabadságharc kitörésének óráiban, október 23-án este idebent valamennyien elfoglaltuk helyünket, s a Rádió elementáris erejű, 24 órás ostroma alatt mintegy 120–140 sebesültet láttunk el. Négy műtőasztalon operáltunk egyidejűleg, szakadatlanul, szinte alvás, pihenő nélkül.”

FIAT oldallépcsőjére állva két kézzel a tetőbe kapaszkodott, volt, aki a kocsi előtt gyalogolva, karjait összefonva ment, hogy békés szándékát mutassa a tankokban ülő katonáknak, miközben fegyvereiket folyamatosan a mentőautóra irányították.”

A mentők „válogatás nélkül” szedték össze a sebesülteket, felkelőket, a szembenálló államvédelmi fegyvereseket, orosz katonákat, s a legközelebbi vagy a sérülésnek leginkább megfelelő kórházba szállították őket, a könnyebb sebesülteket a polgári lakosság segítette az első orvosi rendelőbe. A tömeges szállítást két szakaszra lehet osztani: az október 30-ig tartó, majd a november 4-e utáni időszakra, amíg a főváros legkülönbözőbb pontjain voltak még fegyveres összecsapások. A mentőszolgálat munkatársait többször érte fegyveres támadás, ezek közül a legsúlyosabb 1956. október 25-én, amikor az Andrassy út és Bajza utca kereszteződésében szovjet páncélosok sorozatot lőttek ki a Hősök tere felé robozó mentőautóra.

Az esetre így emlékezett az egykori bajtárs: „...Az Andrassy út Bajza utca kereszteződése körüli utcákban orosz tisztek, szakértők laktak családjaikkal, ezért ezt a területet erős védelem vette körül. A ködös éjszakában lámpával közeledő mentőautótól egy páncélos őrség megijedt és a kocsit egy lövéssorozattal megállították. Rónafalvi Ödön mentőtiszt a megtorpanó kocsiból kiugrott, talán abban bízva, hogy a fehér köpeny és feltartott kézzel megvédeheti önmagát és bajtársát. Kecskés Sándor gépkocsivezető is követte őt. A következő sorozat mindkettőjüket leterítette. Rónafalvi Ödönt szinte kettévágta a nehéz géppuska 9 lövedéke. Kecskés Sándor máj és tüdőlövést szenvedett, másnap meghalt. Hegedűs bajtárs váll-lövést kapott.” Néhány nappal később a Bakáts téren vették tűz alá az egyik mentőautót és Káldor Éva mentőorvost súlyosan megsebesítették.

Népszava, 1956. október 26.

Összefogás a sebesültekért

A forradalom első napjaiban a fővárosban csak a kórházak, a rendelők és a betegellátás működött folyamatosan, vállalva a rendkívüli helyzetet, a sokszor áttekinthetetlen állapot gyors döntéssel való megoldását. A fővárosban a rendkívüli állapot kihirdetése miatt csupán a közellátást biztosították, különben minden megbénult. A rendkívüli helyzetben a kórházak, beteggondozó intézmények zavartalan működtetése komoly erőfeszítéseket kívánt. Az első napokban – tekintettel a szokatlanul hívős időre – a főváros környéki bányákból szenet szállítottak a budapesti kórházakba, az élelmiszer szállítmányok is rendszeresek voltak. Ez önként vállalt segítség volt a vidék részéről, sokszor az első, útba eső kórházban lerakták a szállítmányt, különösebb szervezethez nélkül zajlottak ezek az akciók. A nemzetközi segítő szervezetek is az első napokban mondhatni „vaktában” hoztak gyógyszert, kötszert, vért, sebesülteket segítő felszereléseket.

A betegellátást irányító Egészségügyi Minisztérium személyi állományának egy része 1956. október 24-én nem tudta felvenni a munkát, az október 24-én éjszaka megalakult kormányban nem volt egészségügyi miniszter, első helyettese külföldről nem tudott hazatérni (Komáromnál a

Babics Antal visszaemlékezése minisztersége napjaira

„Akkor ez engem is meglepetésként ért. Azt is meg kell mondanom, előzményképpen – és ezt nem is titkolom -, hogy egyszer, 1952-ben, a párt akkori vezetője egy órán át keresztül foglalkozott velem. Az volt az érzésem, hogy minisztert szeretne belőlem csinálni, de ez elől igen határozottan és ügyesen kitértem. 1956-ban azután a következő meglepetés ért. Itt voltam bent a klinikán, mert a feleségem külföldön tartózkodott, és nem akartam egyedül otthon lenni. Hallottam a rádióban, hogy állítólag miniszter vagyok. Felhívtam a Parlamentet, ahol előzőleg még soha életemben nem jártam, és a telefonos kisasszonyt megkértem, hogy kapcsoljon össze valakivel, akivel beszélni tudnék, mert állítólag miniszter vagyok, és szeretném tudni, hogy ez hogy lehet? Akkor aztán összekapcsolt valakivel, azután megint mással, majd egy harmadik személlyel is. Én tiltakoztam, mondván, hogy ehhez én nem értek, sohasem foglalkoztam egészségügyi szervezéssel, pedig országos jelentőségűnek tartanám ezt a kérdést. Ennek ellenére közölték velem, hogy azért csak fogadjam el a miniszterséget. Mondtam, hogy kérem szépen, én ezzel a miniszterséggel nem tudok semmit csinálni, mert részben nem tudnék innét elmenni, még ha akarnék se, mert háború van az Üllői úton, itt harcok folynak. Felajánlották, hogy menjek be páncélkocsival eskütételre. Mondtam, hogy én páncélkocsival nem közlekedem Budapesten, én azt nem szeretem. Legfeljebb villamossal megyek, úgy pedig nem tudok elmenni, tehát én semmit sem teszek, és nem is megyek esküt tenni. Nem is mentem, nem is tettem esküt. Azután úgy 10 nappal az ellenforradalom kitérőre után mégis bementem a minisztériumba, ahol elég nagy zűrzavar volt. Minden a feje tetején állt, mindenki azt mondta, hogy nem tudják, mit kezdjenek. A minisztériumban kétszer is voltam bent pár órát és ez alatt semmit sem csináltam.”

A magyar egészségügy irányítását szakemberek végezzék

Az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének kibővített elnöksége a következőket határozta el:

Csatlakozik a magyar értelmiség forradalmi bizottságának felhívásához és magáévá teszi követeléseit.

Megvalósítja nevében és ténykedésében a szakszervezet teljes szabadságát.

A magyar egészségügy színvonalának emelése érdekében követeljük, hogy mind az állami egészségügyi, mind a szakszervezeti vezető funkciókból azonnal távoítsák el azokat, akik szolgai módon kiszolgálták az elmúlt évek bűnös politikáját.

Az egész magyar egészségügy irányítását szakemberek — orvosok, gyógyszerészek — végezzék.

Minden szinten be kell vonni a munkában és harcban hősiessé helyezett ifjúság képviselőit.

A legrövidebb időn belül a kórház, intézeti, gyógyszerelési tanácsok külsőitől alakuljon meg az a testület, amely

NÉPSZAVA

A magyar szabad szakszervezetek lapja

Szerkesztő: a szerkesztőbizottság

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VII., Rákóczi út 34
Telefon: 724-815 725-815

Alföldi Nyomda
Fv. Soproni Béla

Népszava, 1956. október 31.

szovjet katonai parancsnokság nem engedte be az országba). Így október 25-től Drexler Miklós — az addigi másik miniszterhelyettes — kormánybiztosként irányította az egészségügyet. Hivatalviselése előtt sebész volt, így rendkívül jó szakmai érzéssel irányította a sebesültellátást, szervezte a külföldről bejövő segélyszállítmányok elosztását. 1956. október 27-én átalakították a kormányt: Babics Antal professzort nevezték ki egészségügyi miniszternek, aki azonban ténylegesen át sem vette hivatalát, bár egyik nyilatkozatát közreadta a 'Szabad Nép' október 28-i száma. Ebben az ötnapos harc sebesültjeinek megmentéséről nyilatkozik. „Kórházaink személyzete, orvosok, ápolók nagy erőt fejtenek ki ötnapos harc sebesültjei-

nek életét megmentésük. A kórházakat gyorsan átrendezték, fekvőhelyeket biztosítottak. Legsúlyosabb a helyzet talán az Üllői úti klinika környékén volt.” Az újság hozzáteszi: „Az egészségügyi miniszter elmondotta továbbá, hogy 3500 sebesültet gyógykezelnék, s 250-en haltak meg a kórházakban a harcok áldozatai közül. (Ez csak a kórházakra vonatkozik, nem a teljes szám. — szerk.) Tájékoztatt bennünket Babics miniszter arról is, hogy 600 ágyat szereltek még fel, s további 600 ágy beállítása lehetséges, ha újabb áldozatokat követelnek a harcok.”

A 'Szabad Nép' október 29-i számában Drexler Miklós miniszterhelyettes ezt nyilatkozta: „Az elmúlt néhány nap alatt több mint 3500 sebesültet kellett ellátni, igen nehéz körülmények között. (...) Több mint 1200 működésképes kórházi ágytartalékunk van, és biztosítani tudjuk a

lakosság orvosi és gyógyszerügyi ellátását, valamint a csecsemő- és gyermekintézmények tápszer- és tejszükségletét is.” Ugyanebben a számban a Szövetség utcai kórházról írják, hogy „a VII. kerületi Légtalmi Parancsnoksággal karöltve a Dob utca 85. szám alatti iskolában 80 ágyat állítottak fel”.

1956. november 4. és november 18. között ismét Drexler Miklós – mint felmentett kormánybiztos, de kinevezett egészségügyi miniszterhelyettes – irányította a minisztériumot. 1956. november 19. és 1957. május 15. között Simonovits István kinevezett első miniszterhelyettes állt a tárca élén. Az 1957 tavaszán megindult minisztériumi tisztogatás tényleges áldozatai éppen azok lettek, akik október–november folyamán éjt nap-pallá téve dolgoztak, szervezték a segítséget, biztosították az ellátás zavartalanságát.

Pontosan ma sem lehet felmérni az országba behozott gyógyszerkészítmények mértékét, mert a Nemzetközi Vöröskereszten kívül más európai emberbaráti szervezetek is jelentős mennyiségben hoztak különféle segélyszállítmányokat. A gépkocsis szállítás útvonalai sem voltak meghatározva, az első kórháznál lepakolták az adományokat. Általában a főváros, illetve a Duna vonalánál tovább nem mentek, az is igaz, hogy az ország középső és keleti vidékein számottevő volt a szovjet katonai jelenlét, így vagy a szovjetek állták útjukat, vagy meg sem kísérelték a továbbhaladást.

Lengyel vér

Az 1956-os magyar forradalom eseményeiről az első lengyel híradások már 1956. október 24-én megjelentek a napilapokban, és nagy visszhangot váltottak ki a lengyel társadalomban. 1956. október 25-én hangzott el a lengyel rádióban az a felhívás, amely véradásra buzdította a lengyeleket a „magyar testvérek megsegítésére”. A felszólítás elhangzása után az emberek országszerte tömegesen keresték fel a véradó állomásokat, olyan nagy létszámban, hogy a kórházi és vöröskeresztes véradó állomások éjjel-nappal üzemeltek, külön szabályozni kellett a véradás rendjét. Híressé vált Piotrkow város kiáltványa 1956. október 26-án:

„Csatlakozva az egész országra kiterjedő, a harcoló magyarok megsegítését célzó széleskörű akcióhoz, felhívással fordulunk minden üzemhez, minden közép és általános iskolához, valamint Piotrkow város minden lakosához: mindenki, akitől nem idegen a szabadságukért harcolók ügye, ajánljon fel egy bizonyos összeget gyógyszerek vásárlására, a sebesült magyarok megsegítésére!”

A véradásban a varsói és a krakkói egyetemisták jártak az élen, a hadsereg szervezeten ment el vért adni, hasonló akciókat szerveztek a gyárakban és egyéb munkahelyeken is, amit a hatóságok nem akadályoztak

A Magyar Vöröskereszt jelenti

Igen jelentős mennyiségű vérszállítmány érkezett hazánkba. Lengyelországtól, Belgiumtól, Hollandiától és Dániától összesen hét és fél tonna vért kapott a Magyar Vöröskereszt. A szállítmány egyharmadát Lengyelország küldeménye teszi ki.

Szabad Ifjúság, 1956. október 30.

*Lengyelek adományokat gyűjtenek gyógyszerekre.
(A lengyelek és a magyarok 1956 őszén egyaránt ezt skandálták:
„Függetlenség, szabadság, lengyel–magyar barátság”)*

meg. Zielona Górában a Lengyel Egyesült Munkáspárt helyi vajdasági (megyei) bizottsága úgy kezdte október 27-i ülését, hogy a résztvevők előbb testületileg elmentek vért adni a magyaroknak. Gyári kollektívák, szakszervezetek, ifjúsági-, egyetemi- és cserkész-szervezetek jelentős pénzüsségeket ajánlottak fel, utcaán kihelyezett kosarakban gyűjtötték a pénzádományokat.

Az újságok naponta beszámoltak a felajánlásokról, üzemek, gyárak faúrát, építő anyagokat ígértek a budapesti helyreállításokhoz. A Lengyel Szakszervezeti Szövetség 1 millió zlotyt ajánlott fel a Lengyel Vöröskeresztnek, hogy ezen a pénzen gyógyszereket juttassanak el Budapestre. Az első lengyel vér- és gyógyszerkészítmény 1956. október 26-án érkezett meg, mennyiségileg ez volt a legtetemesebb külföldi segítség.

Lengyel orvosok és ápolónők jelentkeztek magyarországi ingyenes szolgálatra, bár ezt már a hatóság sem támogatta. 1956. november 9-én a Lengyel Vöröskereszt a következő tájékoztatást adta ki:

„1956. október 27-e és november 9-e között a Lengyel Vöröskereszt a lengyel társadalom segítségnyújtása keretében a következőket küldte a Magyar Vöröskeresztnek: légi úton 795 liter vért, 415 liter plazmát, 16 500 kg mesterséges vért, szérumot, gyógyszereket és kötszert; 4 ezer kg ablaküveget, 3 ezer kg különböző élelmiszert teherautóval, valamint 4 ezer kg tejport, 8 ezer kg különböző gyógyszert és kötszert. Előkészületben van egy 24 tonnás szállítmány, amely 15 mázsa lisztet, 2 ezer kg füstölt sonkát, 500 kg almapürét, 5 ezer kg különböző gyógyszert és kötszert tartalmaz. A legközelebbi szállítmányban – a gyógyszerek és kötszerek mellett – 52 ezer kg lisztet, 15 ezer kg gyümölcslét, befőttet és lekvárt, valamint 20 ezer kg heringet küldenek Magyarországra.”

Lengyel adatok szerint november 19-én 2 millió amerikai dollár értékű szállítmány érkezett Budapestre.

A forradalom veszteségei

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc áldozatainak számát még ma is csak megközelítő módon dokumentálhatjuk, hasonlóan ahhoz, hogy a fegyveres harcokban hányan vettek részt, miként alakult az egyes csoportok létszáma és harci ereje, mennyire voltak szervezettek, mekkorák voltak a veszteségek. A forradalom halálos áldozatai a harcolók és a fegyvertelen lakosság köréből kerültek ki.

A korabeli sajtó adatai nem mindig pontosak, az utólagos felméréseket csak néhány évtized távlatából lehetett megkísérelni. 1956–57-ben a győzteseknek nem állt érdekében a veszteség teljes meghatározása, főleg a halálos áldozatok adatainak elemzése, hiszen könnyen kiderülhetett volna, hogy a felkelők és a polgári áldozatok nem elvetemült bűnözők, deklasszálódott elemek voltak. A későbbi kutatást akadályozta, hogy 1956 legvégén és 1957 elején a belügyi hatóságok összegyűjtötték az elesettekre, a polgári áldozatokra vonatkozó dokumentumokat, gondosan lefoglalták a kórházak, rendelők október 23-a és december 31-e közötti nyilvántartásait, a nevek és címek alapján vizsgálatok, büntető eljárások kezdődtek. Az adatgyűjtés kiterjedt a boncjegyzőkönyvekre is, hiszen világosan kiderült, hogy az elhunytat mely irányból és hány lövés érte. Ez

az adatgyűjtés főként azokra a bonctermekekre és hullaházakra terjedt ki, ahová pl. a sortűzek áldozatait szállították be. Sok a bizonytalanság a temetői és halotti anyakönyvi nyilvántartásokban, amelyekben a halál okát pontatlanul vagy egyáltalán nem jelölték. A dátumokból és az életkorból ugyan lehet bizonyos következtetéseket levonni, de teljes bizonyosságot nem mindig adnak. A sortűzek áldozatait egészen más helyen anyakönyvezték, temették el, gyakran nyomozói tehetséget igényelt az áldozatok utólagos felderítése.

A harcokban elesettek számáról különös diszkrécióval hallgattak az „ellenforradalom krónikásai”, pontos adatokat csak saját veszteségeikről hoztak nyilvánosságra. A „szigorúan titkos” és mindössze 100 példányban készült, 1957. május 15-én a Központi Statisztikai Hivatal által kiadott jelentés – a „sebesültek és halottak” című fejezetben – 1956. október 23. és 1956. december 31. között legalább 2500 polgári halotról és kb. 20 ezer sebesültről tesz említést. Ez a számadat azután több feldolgozásban szerepelt, nem kívánták pontosítani. Jeney Károly 1990-ben végzett kutatása szerint 3700 körül mozog az áldozatok száma, az elesettek többsége 20–30 éves fiatal, kb. 10%-a 30 év feletti, 5–6%-a 20 éven aluli. Ebben a statisztikában már számbavételre kerültek a sortűzek áldozatai, valamint a megtorlás halálra ítéltjei is.

A sebesültek számát megközelítőleg 20 ezerben adták meg, ebből 61% hosszabb-rövidebb idejű kórházi ápolásra, kb. 40% csupán elsősegélyre és kötözésre szorult. A kórházi ápoltak 10%-a halt meg a sérülés következtében. A könnyebb sérültek 75%-a az alsó és felső végtagján szenvedett sebesülést géppisztolytól vagy kézi fegyvertől, míg 25%-a mellkasi vagy hasi sebet kapott, elsősorban aknátlól és ágyúrepesztől. 10%-uk volt fejsérült. A kórházban elhunytak elsősorban fejsérülést szenvedtek, de sokan szállítás közben véreztek el.

Lényegesen kevesebb adat áll rendelkezésünkre a szovjet veszteségekről. Zsukov tábornok 1956. november 9-én keltezett és Hruscsovnak címzett 3. sz. jelentésében az alábbiakat közli: „...előzetes adataink szerint a szovjet csapatok vesztesége 1956. október 24. és november 6. között 377 halott és 888 sebesült. A tisztek száma az elesettek között 37, a

sebesültek között pedig 74.” A hazai adatok szerint a magyar kórházakban 47 katona halt meg, illetve már halottként szállították oda, a budapesti kórházakban ápoló orosz katonák száma 173 volt. Az oroszok sebesülteiket általában maguk látták el, kisebb arányban – általában az igen súlyos eseteket, főként a fej és mellkasi sérülteket – magyar kórházakban kezelték, s 1956 végén szállították át őket szovjet katonai kórházakba. A hivatalos szovjet közlemények veszteségeikről számadatokat nem hoztak nyilvánosságra, az első adatközlések csak 1989–1990-ben történtek meg. Részben Zsukov jelentéseit ismételték meg, majd 1991-ben Valerij Muratov tábornok, hadtörténész a 'Novoje Vremja' c. folyóiratban – saját levéltári kutatásaira hivatkozva – az 1956-os hadműveletben elesettek számát 669-ben, a sebesülteket 1450-ben, az eltűnteket 51-ben jelölte meg. Igaz, hogy Muratov ezt a létszámot az 1956. október 23–28-a közötti időszakra teszi, míg Malasenko altábornagy az egész hadművelet időszakában elesetteket 670 főben, a sebesülteket 1520-ban és az eltűnteket 51 főben határozta meg, egy Gosztynyi Péterrel folytatott beszélgetés során.

Ugyancsak az 1980-as évek végén nyílt lehetőség az 1956-os forradalmat követő bírósági perek áldozatainak számszerű megállapítására. Ezeket a pereket évtizedekig olyan titok övezte, hogy még az első hivatalos feldolgozásokban sem hoztak nyilvánosságra adatokat, legfeljebb egy-egy „különösen fontos” perrel kapcsolatban ismertettek közelebbi tényeket. Berecz János 1969-ben megjelent 'Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956' c. könyvében 1956. november 4. és 1957. július 31. között 60 fő kivégzéséről szól, amit az 1989-ben tett nyilatkozatában 244 főre módosított, ezen kívül kb. 400 „köztörvényes” kivégzéséről talált adatokat. Radványi János washingtoni magyar nagykövet 1968-ban 453 kivégzésről kapott tájékoztatást Budapestről. A magyar emigráció felmérései is – Mérey Tibor 1978-ban 2–2,5 ezer, 1989-ben Krassó György kb. ezer személyt számlált– alapos eltéréseket mutatnak. 1989-ben az első levéltári feltárások kb. 400, a pontosítások után 367 fő kivégzését bizonyították, de az 1956-os Intézet által végzett kutatások a bírósági ítéletekre támaszkodva 1956–1959 között 341 halalos ítélet végrehajtását találták bizonyítottnak;

Halott ápolónő az utcán

ebből forradalmi cselekményért 229 főt, a forradalomhoz csak részben köthető eseményekért 112 főt végeztek ki. Bármelyik adatot vesszük figyelembe, újkori történelmünk legvéresebb politikai bosszúja történt. Összehasonlításként: 1849 őszén a Haynau tábornagy által irányított császári hadbíróóság ugyan közel 850 halálos ítéletet tervezett, ebből azonban végül 123 személyen hajtották végre azt.

A könyörtelen megtorlás szándékát bizonyítja a bírósági ítéletek száma. A forradalmi eseményekkel összefüggésben 21 668 főt ítélték el, ebből 4961 esetben vagy felfüggesztették az ítélet végrehajtását, vagy a vizsgálati fogsággal azonos időtartamban szabták meg a büntetést. A hosszabb időre bebörtönzöttek száma 16 443 fő volt, az 1956–1958 között elítéltek között 329 fiatalkorú elítélésére került sor a peranyagok vizsgálata szerint. Megdöbbentően magas a „közbiztonsági őrizetesk” és az internáltak száma, utóbbi az adott időben 16–18 ezer volt, de ebben már a rendőrségi felügyelet alá helyezettek is beszámításra kerültek. A megfigyelésekre, a hivatalos büntetőeljáráson kívüli ügyekre nincs konkrét statisztikai adat, pedig ez felülmúlja a bírói eljárások mennyiségét. Szinte felbecsülhetetlen azoknak az ügyeknek a száma, amelyeket 1957 tavaszán munkahelyi vezetők a személyzetekkel közösen „bonyolítottak” le. Minden munkahelyen – a karhatalmi és rendőrségi megbízottakkal együtt – megvizsgálták a dolgozók 1956 októberi–novemberi magatartását, különösen azokat, akik ebben az időszakban felvették a munkát, tagjai voltak a forradalmi bizottságoknak, munkástanácsoknak, esetleg felszólaltak a munkásgyűlésen, hozzátartozójuk külföldre távozott, közvetlen vagy tágabb családjukban valaki ellen büntetőeljárást indítottak. Különös figyelemmel kísérték a MÁV, a TEFU és egyéb szállítási vállalatok dolgozóit, hiszen pl. a tehergépkocsis vezetők közül sokan szállítottak felkelőket, vagy átengedték gépkocsijukat, szerepet játszottak a sebesültek szállításában, s az élelmiszerellátásban.

Különösen ellenszenvesnek mondható a kórházakban, rendelőkhöz végzett nyomozás, ahol a betegellátás dokumentumait szedték össze, a későbbi „politikai megnyilatkozásokat” tették vizsgálat tárgyává. Ilyen esetekben ugyan nem bocsátották el a dolgozókat, de „népgazdasági érdekből” áthelyezték egyik kórházból a másikba, rosszabb esetben vidéken biztosítottak számukra munkahelyet. A „bizonyíthatóan ellenforradalmi magatartásért” büntetőeljárást indítottak. Nagyjából 200 körül volt a bírósági eljárás alá vont egészségügyiek száma.

1957. július 1-jétől fogva bevezették a felelős munkakörben dolgozók részére az erkölcsi bizonyítvány kötelezettségét, amit a rendőrség adott ki. Nehéz akárcsak megközelítő adatot is mondani, hogy hányan lehettek olyanok, akik éppen az erkölcsi bizonyítvány hiányában veszítették el állásukat vagy „népgazdasági érdekből” tették őket más, alacsonyabb beosztásba. Az alkalmasságot a politikai „megbízhatóság” szemszögéből ítélték meg, az 1956 októberi–novemberi magatartást vették figyelembe. Középszinten senki sem maradt vezető, hirtelen ugrásszerűen megnőtt a fizikai dolgozók között az állásukat veszített tanárok, jogászok, közgazdászok száma.

Menekültek

Az 1956-os magyar forradalom szomorú következménye a közel 200–240 ezer magyar menekült, akik az ’56-ot megelőző tíz éves diktatúra reménytelensége és az újabb megtorlásoktól való félelem miatt inkább az emigrációt választották. A menekültek nagy része az életét mentette, illetve a bör-

ton elől menekült, mert részt vett a fegyveres harcokban vagy tagja volt valamilyen forradalmi bizottságnak. A menekülés Ausztria és később Jugoszlávia irányába történt. A semleges Ausztria már 1956. október 28-án megnyitotta a határát, november 4-e után naponta több ezren lépték át a határt, november 22–26-a között 46 ezer menekültet regisztráltak. A léleken összetört ország tükörképe lett ez a menekülés.

Az osztrák belügyminisztérium adatai szerint 1956. december 10-ig 126 496, december 31-ig összesen 165 361 magyar menekültet vettek nyilvántartásba. Számuk 1957. május 1-jére 174 000, 1958. május 1-jére 178 900 főre emelkedett. A magyar–osztrák határ átlépése 1956. november 4-ére megegyezett, hiszen a szovjet katonai erő lezárta a határ felé vezető utakat, a határvonal mentén csapatokat vontak össze. 1956. november 9-én a szovjetek ellenőrzésük alá vonták a hegyeshalmi határátkelőt. Ezzel megszűnt az országúton való menekülés lehetősége, erdőkön, mezőkön keresztül, leginkább éjszaka lehetett a határt megközelíteni. 1957 tavaszán már olyan szigorúvá vált az ellenőrzés, hogy alig lehetett a magyar–osztrák határ közelébe jutni. Ezután lett a menekülés irányba Jugoszlávia, ahol szintén befogadták a menekülőket. Ide kb. 40 ezer magyar érkezett. Mintegy 40 országba került a több mint 200 ezer magyar emigráns.²

Az 1956-os magyar emigrációs hullám sokáig érezhető veszteséget okozott a hazai szellemi életben. A menekülők 22–24%-a értelmiségi volt, akiknek a többsége nemcsak a forradalomban való részvétel miatt választotta az emigrációt, hanem a szellemi szabadságra vágyva hagyták el az országot. Ennek legékezebb bizonyítéka, hogy az amerikai egyetemeken tevékenykedő egyetemi tanárok, kutatók, oktatók között az 1960-as években 362 magyar volt, ennek 70%-a 1956–57-ben emigrált. A menekült magyar értelmiség zöme műszaki végzettséggel rendelkezett, de szép számmal voltak közöttük orvosok, tanárok, jogászok is. 80%-uk 20–40 éves volt, 8452 még egyetemista, illetve főiskolai hallgatóként hagyta el hazánkat. Végül az akkori magyar egyetemi ifjúság egynegyede hagyta el az országot örökre.

A hivatalos ENSZ-nyilvántartások szerint 1956 novembere és 1957 áprilisa között Ausztriában 6812 menekült diákot vettek nyilvántartásba. Jugoszláviában további 1362 egyetemistát regisztráltak. Ezt az adatot erősítette meg a genfi székhelyű Egyetemista Diákok Nemzetközi Irodája is. A diákok zöme egyetemista és főiskolás volt (95%), csekély hányadban középiskolás és tanulmányait valamilyen okból (pl. kizárás) megszakította. A Szabad Magyar Diákok Szervezete 1957-ben alakult meg Párizsban, amelyhez 7984 magyar egyetemista csatlakozott. A szervezeten belül a legnagyobb csoportot a Sopront elhagyó erdőmérnöki hallgatók (640) alkották, de jelentős számban érkeztek emigráltak Budapestről a Műegyetemről is. Az egyetemisták többsége Európában maradt: Németország 1200, Ausztria 534 ösztöndíjast fogadott be. Sokan mentek Svájcba, Hollandiába, Svédországba, Norvégiába, Angliába, Olaszországba, Franciaországba, az

² Egyebek között az Egyesült Államokba 35 240-en, Kanadába 24 588-an, Nagy-Britanniába 20 640-en, Nyugat-Németországba 14 289-en, Svájcba 11 975-en, Franciaországba 10 237-en, Ausztráliába 9 663-an, Svédországba 5 823-an, Olaszországba 3 849-en, Hollandiába 3568-an, Belgiumba 3 419-en érkeztek, s kértek letelepedési engedélyt, míg 17 500-an Ausztriában maradtak, ott telepedtek le. Az osztrák menekülttáborokból Magyarországra 11 175 személy tért vissza.

Amerikai Egyesült Államokba és Kanada is méltányos ösztöndíjas helyeket biztosított számukra (a Rockefeller Alapítvány az Ausztriában tanulók költségeit egészítette ki).

Közülük a magyar orvosok száma 350 volt, akik közül kb. 200-an hajóztak át az Egyesült Államokba: Nyugat-Ontario egyetemén 25, a hamiltoni orvosi karon 30 magyar orvosnak adtak ösztöndíjat. Kanadában 130 orvos kapott lehetőséget a továbbtanulásra. Néhány évre rá az amerikai kontinensen végzett magyar orvosok száma 200 főre nőtt, többségük – oklevélük elismertetése után – gyakorló orvos lett Európában, illetve az amerikai kontinens különböző országaiban. 1956 őszén magyarországi egészségügyi elemzéséhez hozzátartozik a jelentős szakember veszteség is. Az eltávoztak ugyan különben öregbítették a magyar medicina jó hírét, viszont sokáig érezhető volt hiányuk a hazai egészségügyben.

Felhasznált források

- Központi Statisztikai Hivatal jelentése. 1956. Bp., 1958. KSH. *Lásd:* Eltűnt statisztikák nyomában. Az október 23-i és az azt követő eseményekkel kapcsolatos sérülések és halálozások. Bev.: Vukovich György. = Statisztikai Szemle 68 (1990) No. 10. pp. 787–817.
- Emberek fehérben. Orvosok és ápolók a forradalomban. Interjúk. Filmösszeállítás. Bp., 2006. (Oláh Vilmos, Hegedűs László, Rácz József és mások visszaemlékezései.)
- Fehér köpenyben. Interjúk. Filmösszeállítás. Rendezte Kiss Gábor. Bp., 2006. (Rontó Gyöngyi, Naszlady Attila, Schuler Dezső, Tasnády Károly, Somogyi János, Prágay Dezső és mások visszaemlékezései.)
- Felkai Tamás: Fehér kocsin piros vér. Dokumentumgyűjtemény az Országos Mentőszolgálat '56-os munkájáról. Bp., 1993. Sokszorosított gépirat. 194 lev. + függelék. (Lelőhely: Kresz Géza Mentőmúzeum Könyvtára, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtára)
- Hidas I. Péter: Menekült magyar egyetemisták Kanadában, 1956–1957. = Évkönyv [1956-os Intézet] 3 (1994) pp. 125–136.
- Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Forradalom és szabadságharc Magyarországon, 1956. Bp., 2002. Korona. 310 p.
- Kapronczay Károly: Az 1956-os magyar forradalom veszteségei. = Hévíz 5 (1997) No. 1. pp. 36–40.
- Kapronczay Károly: Az 1956-os forradalom veszteségei. = *Lege Artis Medicinæ* 7 (1997) No. 10. pp. 660–667.
- Magyar Tudósportrék. Kardos István tévéorozata. Bp., 1976. Kossuth. Poznan–Budapest, 1956: A szabadsághoz vezető közös utak. Internetes összeállítás. Készült 2006-ban. (Lelőhely: www.1956.pl)
- Sortűzek – 1956. I. Bp., 1993. Igazságügyi Minisztérium – Tényfeltáró Bizottság. 210 p.
- Sortűzek – 1956. II. Jelentés. Főszerk.: Kahler Frigyes. Bp., 1994. Igazságügyi Minisztérium – Tényfeltáró Bizottság. 584 p.
- Sortűzek – 1956. III. Jelentés. Főszerk.: Kahler Frigyes. Bp., 1995. Lakitelek. 141 p.
- Tischler János (szerk.): Budapestről jelentjük. Bp., 2006. '56-os Intézet. 395 p.
- 1956 eseményei 56 térképen és képeken. Történelmi atlasz. Szerk.: Horváth Miklós – Márton Máttyás – Mosonyi László. Bp., 2006. Honvédelmi Minisztérium Térképészeti Közhasznú Társasága. 35 p.

Debródi Gábor

Az Országos Mentőszolgálat helytállása 1956-ban

Húszezer sérült

A még csak nyolc éve működő Országos Mentőszolgálat (OMSZ) 1956 őszén rendkívül súlyos helyzetbe került az órák alatt kibontakozó fegyveres összecsapások kialakulásakor. A helyzet súlyosságára való tekintettel a budapesti mentést személyesen Orovecz Béla, az OMSZ alapító-főigazgatója irányította.³ A Markó utcai Központi Mentőállomáson senki sem adhatta le a szolgálatát, Orovecz főigazgató vészriadót rendelt el, a bejárati kapu fölé kitűzték az ekkor használatos vörös zászlót. A harcok állandósulását követően az OMSZ összes elérhető dolgozóját kötelezte az azonnali szolgálatfelvételre.

A Markó utcai mentőközpontba lőtt sérülteket szállítanak be

Az 1956. október 23-ai délutáni tömeggyűléseken már esetkocsik követték a közel 200 ezres fővárosi emberáradatot. A városligeti szobordöntéshez is mentőegységeket vezényelt ki a budapesti mentésirányítás, a mentőkocsik a tömeggel együtt vonultak tovább a Magyar Rádió székháza elé. A vezetőség minden olyan helyszínre igyekezett mentőkocsit küldeni, ahol tömeges sérülések előfordulására lehetett számítani.

³ Orovecz Béla (1909–1966) orvosszázados 1944-ben, az Országos Légoltalmi Parancsnokságon és a Magyar Vöröskereszt Mentésügyi Osztályán orvos-előadóként dolgozott. Csataj Lajos hadügyminiszter őt bízta meg Budapest Székesfőváros Hatósági Légoltalmi Mentőszolgálatának megszervezésével, a főváros mentőerőinek integrációjával. Az új szervezet 1944. május 1-jén kezdte meg működését, vezetője Bisits László, Budapest tiszti főorvosa lett. Az Orovecz–Bisits vezette Hatósági Légoltalmi Mentőszolgálat és annak segélyhelyekkel üzemelő főközpontjai a budapesti ostrom idején kimagasló szervezétséggel működtek.

Népszava, 1956. november 1.

A betegellátást dokumentáló esettaplók szerint a Rádióhoz 20 óra 43 perckor vonultak ki az első mentőegységek. A kibontakozó fegyveres harcok következményeként 43 sérültet láttak el, közülük két személy még a helyszínen életét veszítette. Az eseményekről értesülve sok mentődolgozó önként jelentkezett szolgálattételre.

Október 23-án éjszaka a fővárosi kórházak hamar megteltek. Több olyan helyszín is volt, melyet már nem tudtak megközelíteni a mentők.⁴ Pap Zoltán nyugdíjas mentő-lőorvos is erről számolt be: „A Rákóczi út feketélt az emberekből. A Vas utca sarka szabad volt, de néhány méterrel a befordulás előtt embercsoport állt meg bennünket. Követelték, hogy átvizsgálhassák a kocsit. Tudomásuk szerint az ÁVO egy mentőkocsival löszér és katoná utánpótlást vitt a Rádióhoz. Továbbengedtek, de figyelmeztettek, hogy a Vas utcát a Bródy utca felől válogatás nélkül tűz alatt tartják. Akkor próbáltam ki hirtelen kiagyalt módszeremet, melyet aztán rendszeresen alkalmaztam. A kocsit két kezemet a fejemre tettem, elindultam az utca közepén.”⁵

A fővárosi perem-mentőállomások kocsiparkjának jelentős részét a Központi Mentőállomás állományához rendelték, s ún. „portyázásra” vezényelték ki őket, a kocsik a tűzharcoló közvetlen közelében állomásoztak. A mentők állandó életveszélyben teljesítették a szolgálatot, a korábban begyakorolt és megszokott munkarend órák alatt felbomlott: „A formális fegyelem nem volt fenntartható. Megszűnt a »sorosság« azaz a hazaérkezés sorrendjét tekintve vezető kivonulási sor. Az irányítók beszóltak az orvos-mentőszolgálati társalgóba, elmondták, hol, mi történt. Valaki felállt, vette a sapkáját, kabátját és kiment az ápoló-gépkocsivezetői társalgóba. Bajtársak, van két lövés itt megint! Ki jön velem? Mindig felállt egy pár, és kiballagtak a kocsihoz...”⁶

⁴ Az esettaplók feljegyzése szerint az este 21 óra 08 perckor a Magyar Rádióhoz riasztott Pusztér Magdolna mentőorvos irányításával kivonuló rohamkocsi a helyszínt a heves tűz-párba miatt már nem tudta megközelíteni, de mintegy negyed órával később, a harcok elültével, már tömegével látták el az OMSZ mentőegységei a sérülteket.

⁵ Pap Zoltán (szerk.): Jubileumi Évkönyv az Országos Mentőszolgálat megalakulásának ötvenedik évfordulójára. Bp., 1998. Országos Mentőszolgálat. p. 92.

⁶ Jubileumi Évkönyv, 1998. p. 93.

Csepeli Újság, 1956. november 1.

A mentők hozzáállására jellemző volt, hogy a helyszíni betegellátás és a betegszállítás során – politikai meggyőződésüktől függetlenül – mind a szovjet katonák és a belügyi alakulatok tagjai, mind a szabadságharcosok ellátása részrehajlás nélküli volt. A sérültek mellett talált fegyvereket nem vitték el a sérültekkel együtt a helyszínről, és nem engedték meg azok mentőállomásokon való elhelyezését sem.

Rendkívül felingerelte az embereket az a plakát, miszerint az ÁVH-sok löszereket, kézfegyvereket szállítanak a mentőkocsikban. A tömeg eleinte megállította és átkutatta a mentőautókat. Valószínűleg egy ilyen betegszállító kocsit láthatott Lengyel Balázs író október 30-án: „Amint az utcát elállók sokadalomhoz értünk, közeledik felénk egy mentőautó. Ketten-hárman is, fiatalok, elébe ugranak és integetnek neki, hogy álljon meg. S akkor a mentőautóból egy géppisztolysorozat, rájuk és ránk, akik lentebb álltunk, szelén a tömegnek. Mészöly is, magam is ledobtuk magunkat a füves részsűre. Az asszonyok és Jékely állva maradtak. Alaine-t lerántotta Miklós, én Ágneset. Jékely Zoltán tévován álldogált. A géppisztoly tovább kelepelt. – Feküdj! – ordítottuk. Erre esetlenül leguggolt. Nem volt háborús gyakorlata. A mentőautó rákapcsolt, a szépspriccelt tömegben, a sebesülteken át, lefutott a dombról. A barikádon azonban felborult.”⁷

Október 23-án este Csepelen, a II. Rákóczi Ferenc úton már incidensre került sor egy szülő nő szállító mentőegység tagjai és a feldühödött tömeg között. „Ti is ÁVH-sok vagytok és löszert visztok!” Miután átkutatták a mentőautót, végül elismerték, hogy „igazi” mentőkről van szó, és a járművet továbbengedték. Az OMSZ Forradalmi Munkásbizottsága a magyar írók

⁷ Lengyel Balázs: Két Róma. Esszék. Bp., 1995. Balassi. p. 72.

lapjában, az 'Irodalmi Újság'-ban határolódott el a minden alapot nélkülöző vádaktól. „Évek óta tudtuk, hogy az ÁVH-nak aljas céljai elérésére mentőgépkocsijainkkal teljesen azonos külsejű járművei vannak. Éveken át hiába emelték fel az Országos Mentőszolgálat vezetői és dolgozói tiltakozó szavukat ez ellen, az akkori bűnös felső vezetés nem intézkedett.”⁸ Ezzel az esztelen ötlettel egyesek súlyos veszélybe sodorták a mentést.

Mentőszolgálatunkról

Még október 23-án este elterjedt a hír, hogy az ÁVH a mentőszolgálat autóin szállít lőszert a Bródy Sándor utcába. Egyesek a hírlapjára a mentőket ÁVH-s bérenceknek minősítették. Íme az igazság: hamis címre, eldugott utcákba csalták a mentőautókat, s ott röviden végeztek a személyzettel. Több orvos, ápoló, sofőr esett a merényletek áldozatául. Köszönettel tartozunk népünk nevében a mentőknek, mert életük veszélyeztetésével is szállították a harc sebesültjeit, békés lakosságra lövő orosz tankok áldozatait, kiknek száma értesüleink szerint Kispesten nyolc halott és mintegy félszáz sebesült.

Kispesti Figyelő, 1956. november 2.

A szovjet beavatkozást követően arra is volt példa, hogy a mentőállomások dolgozóit a katonai egységek kizavarták szolgálati helyiségeikből és ott ideiglenes katonai táborokat alakítottak ki maguknak. A Szigethalmi Mentőállomást kétszer is kiürítették. A később Tökölre visszavonult szovjet katonai egységek a repülőbázis felé tartó utakat lezárták, így a mentők betegekkel járhatatlan dűlőutakon próbálták meg eljutni a fővárosi kórházakba.

A budapesti harcok eszkalálódása során egyre több mentőautót ért támadás, több mentőgépkocsi szovjet katonai járművel ütközött. Az első ilyen kocsi a 999-es háziszámú IFA Garant rohamkocsi volt, mely üzemképtelenné vált még a harcok elején. Kicsépe igen súlyosan érintette a fővárosi betegellátást, mivel ez a rohamkocsi a Központi Mentőállomás egyik legmo-

Harcokosi-tűz alá vett mentőautó

⁸ Irodalmi Újság 7 (1956) No. 43.

Harci járművekkel karambolozott eset- és rohammentő

derőbb mentőkocsija volt. Orovecz főigazgató rövid rádióközleményben kérte a lakosság segítségét: „Az Országos Mentőszolgálat felkér mindenkit, hogy munkájában a legmesszebbmenőkig nyújtsa segítséget, mert csak ebben az esetben tudja emberbaráti kötelességét gyorsan elvégezni. A sebesültekért kiinduló és a sebesülteket kórházba szállító mentőautók feltűnő jelzésűek és útjuk során a szabad utat minden körülmények között biztosítsák!”⁹

A mentőmunkát statisztikai adatokkal is alátámasztó októberi–novemberi esetenaplók hiányosak. A hiányosságok a fáradtsággal és az életveszélyessé vált helyszíni körülményekkel magyarázhatóak. Nincsenek minden esetben feltüntetve a mentőhívások időpontjai, a betegek adatai részben vagy egyáltalán nem szerepelnek. Előfordult, hogy a sérülés helyszínét sem rögzítették. Felkai Tamás az 1954-ben alakított rohamkocsi-szolgálat főorvosa így emlé-

⁹ A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. Összeáll.: Varga László, szerk.: Kenedi János, Gyurgyák János. Bp., 1989. Századvég – Nyilvánosság Klub. p. 55. (Századvég füzetek 3.)

kezik: „...amikor egyszerre kellett több sérültet ellátni, még hozzá sietve, mert vagy lőttek bennünket is, vagy újabb sérülthez hívták őrsegünköt. Ilyenkor elfelejtődhetett az adatok felvétele, volt, hogy eszünkbe sem jutott adminisztrálni.”¹⁰ Amikor egy-egy gócpontozhoz küldtek mentőkocsit, a tömegével ellátott sérültek esetében kivitelezhetetlen volt a dokumentáció precíz szabályainak betartása. Nyomon követhető a Központi Mentőállomás irányító és naplózó személyzetének fáradtsága is, a már említett esetenapló-dokumentációk tucatnyi hibát tartalmaznak. A fentiek mellett érdemes megemlíteni, hogy a főigazgató hallgatólagosan utasította az OMSZ kivonuló és naplózó személyzetét, hogy a fegyveres harcok sérültjeinek nevét ne is rögzítsék, így egy későbbi felelősségre vonás esetén a hatóságok képtelenek lesznek a harcokban részt vevők kilétét megállapítani. Előrelátásának köszönhetően számos szabadságharcos menekült meg a későbbi megtorlástól.

Pincerendszer a Markóban

A főigazgató október 24-e reggelén az éjszakai harcok láttán elrendelte a Markó utcai légtalmi pincerendszer üzembe helyezését és a várható tömeges sérültek ellátásához szükséges egészségügyi felszerelések beszerzését. Az ideiglenes sebesültellátó kórházat a dolgozók „Pincekórháznak” nevezték. A kórház elindítását megkönnyítette a főigazgató II. világháborús légtalmi tapasztalata, továbbá nagy segítséget nyújtott a kórház beindításában az Egészségügyi Minisztérium, mely a tartós betegellátás kívánalmának megfelelően nagyobb egészségügyi szállítmányt utalt ki a mentőknek. A Fővárosi Autóbusz Vállalat önkéntes sofőrjei szállították ki a matracokat, kötszereket és gyógyszereket autóbusszaikon.¹¹

A vidékről Budapestre érkező élelmiszerszállítmányok kerületek közötti elosztását a Fővárosi Tanács VB. Szociálpolitikai Csoportja végezte. A helyi élelmiszerosztást a kerületi forradalmi tanácsok a Magyar Vöröskereszt

Kórházi felszerelések érkeznek a Pincekórházba

¹⁰ Felkai Tamás: Fehér kocsin piros vér. Dokumentumgyűjtemény az Országos Mentőszolgálat '56-os munkájáról. Bp., 1993. Sokszorosított gépirat. 8. lev.

¹¹ Később a buszvezetők járműveikkel a tömeges baleseti helyszínek sérültjeinekállításában is segítséget nyújtottak a mentők szakmai felügyelete mellett. A vállalatnál alakult munkástanács a forradalom első napjaitól kezdve biztosította a fővárosi egészségügyi intézmények gyógyszerkészletének utánpótlását. A mátyásföldi Ikarus Járműgyár 15–20 db autóbusszal vállalta a fővárosi élelmiszerellátását.

IFA rohamkocsi és autóbusz kivonulásra készen

reszt kerületi bizottságaival együtt végezték. A külföldről érkező segélyszállítmányokat a Közéllátási Kormánybizottság fogadta. Az osztrák határra érkező segélyszállítmányok továbbszállítására a Győr megyei forradalmi tanács elnökét kérték fel.

Az egészségügyi alapfelszerelések és az élelmiszer gyűjtése még időben lezajlott, mert ekkor már harcok voltak a Markó utca közelében is. Orovecz főigazgató előrelátásának köszönhetően ezekben a napokban több száz súlyos sérült állapotát sikerült stabilizálni. A Mentőszolgálat ideiglenes kórházat rendszeresen kiürítette, a harcok szüneteiben betegeit továbbszállította a már megközelíthető kórházakba.

Szerencsére megmaradt a telefonösszeköttetés és a Központi Mentőállomás és a perem-mentőállomások között, így a későbbiekben az újabb tömegszerecséttelenségekhez viszonylag rövid idő alatt lehetett a mentőkocsikat riasztani. A pesti belvárosban szolgálatot teljesítő mentőegységek nem maradtak magukra, a tömeges helyszíneket egyszerre több kocsi is le tudta fedni. A mentők mobilitásához szükséges üzemanyag-ellátást az ÁFORT budapesti kirendeltsége folyamatosan biztosították.

Óriási segítséget jelentett az élelmezés megszervezésében a vidéki és a városi lakosság önzetlen adakozása. A mentőknek szánt élelmiszeradomá-

A Markó utcai telefonközpont

nyokat a Központi Mentőállomáson helyezték el, így a szolgálat önerőből láthatta el élelmiszereivel kivonuló állományát és az épület pincéjében fekvő betegeit. A főigazgató a mentők tartalékából (élelmiszer, egészségügyi felszerelés) nemcsak az elérhető kórházaknak szállított, hanem még a Corvin-köz forradalmi csoportjának is juttatott az élelmiszerkészletekből.

Figyelve az esetstatisztikákat, feltűnik, hogy a forradalom alatti esetki-vonulások és betegszállítások jelentős hányadát képezték a szülésekkel, nőgyógyászati esetekkel kapcsolatos mentőfeladatok. A fenyegetettség és a stressz-állapot sok nőnél kiváltotta a szülés idő előtti megindulását. Az állandó rettegés, a jövő bizonytalansága a nem harcoló városi lakosság körében akut belgyógyászati, neurológiai és pszichiátriai tünetek kialakulásához vezetett. Ezen esetek és a tömeges sérültek, haldoklók ellátása és elszállítása soha nem látott megterhelést jelentett a Mentőszolgálat számára. Ezekben a napokban a fizikai és pszichés terhelés mellett számos sérültje és halottja is volt a Szolgálatnak.

Akik életüket adták

Október 24-én több mentődolgozó ért lövési sérülés. Pusztér Magdolna mentőorvos a Rákóczi úton szenvedett comblövést, bajtársai a legközelebbi lakóházba menekítették. A házban lakó orvosok operálták meg, az orvosnő

Fekvőbeteg ellátása a Pincekórház kórtermében

sérülései ellenére később tovább teljesítette szolgálatát a Markó utcai „Pincekórházban”.

Az újabb megdöbbentő hír a nap végén érte a mentőtársadalmat. Rónafalvi Ödön mentőorvos segéd, Kecskés Sándor mentőápoló és Hegedűs Miklós gépkocsivezető utcai lött sérülthez vonult ki a Központi Mentőállomásról. A mentőegység a helyszínről a budapesti MÁV Kórház sebészeti osztályára indult, de az Andrassy úton, a Bajza utcai keresztvezetőnél a ködös éjszakában egy szovjet katonai alakulat a reflektorral közeledő mentőkocsit géppuskatűz alá vette. Rónafalvi Ödön mentőorvos-segéd a helyszínen életét veszítette, holttestét bajtársai szállították be a Markó utcába. Kecskés Sándort súlyos életveszélyes sérülésekkel vitték a MÁV Kórházba, ahol másnap, október 25-én belehalt sérüléseibe.

Hősi halott mentők temetése

A szabadságunkért vívott hősi harcok során éjjel-nappal helytállva önfeláldozó munkát végeztek a mentők. Ellenségeink őket sem kímélték. Számtalan esetben előfordult, hogy mentőkocsira tüzeltek, sőt a Köztársaság téri útközvetben a téren fekvő sebesültek mentése közben is rájuk lőttek. A mentési munka két hősi halottját, Rónafalvi Ödön mentőorvos-segédet és Kecskés Sándor mentőápolót ma délután három órakor temetik a hősokeket megillető végtisztességgel a Farkasréti temetőben.

Kis Ujság, 1956. november 3.

Hegedűs Miklós gépkocsivezető vállsérüléséből hónapok múlva gyógyult fel. A mentőket ért támadások még október 26-án is hátráltatták a mentést, erről egy rádiófelhívás tudósít: „A tüntetések során ismételen előfordult, hogy tüzet nyitnak a sebesültszállító gépkocsikra, a kórházakra, a klinikákra. Ezek a szervek az életmentés áldozatos munkáját végzik. Ne lőjön senki a mentőkre, a kórházakra, a segélyhelyekre, a sebesültszállító gépkocsikra!”¹²

Sortűz a Parlamentnél

Másnap, október 25-én a Parlament elé vonuló békés tüntető tömegre sortűzet zúdítottak, a Kossuth téren több mint száz halott és megszámlálhatatlanul sok sérült maradt, a sortűzet követően főváros szerte ismét fellángoltak a harcok. A Parlament előtti sortűz után a belvárosi kórházak hamar megteltek, de a Központi Mentőállomás épületébe is tömegével szállították be a sérülteket. Számuk a mai napig is csak hozzávetőlegesen állapítható meg, mert a Mentőszolgálaton kívül sok laikus és egészségügyi önkéntes is részt vett a sérültek, haldoklók ellátásában és elszállításában. Teljes mértékben érthető, hogy az akkori betegdokumentáció elmaradt, a tömegével érkező sérültek ellátását a lehető leggyorsabban biztosítani kellett, másra nem maradt idő. A harcok fokozódásával az összes elérhető járművet igénybe vették a hivatásos és az önkéntes mentők. Használatba vettek oldalkocsis motorkerékpárt, személygépkocsit, teherautót, autóbust. Az OMSZ több ízben csatasorba állította a Fővárosi Autóbusz Vállalat autóbu-

¹² A forradalom hangja, p. 82.

Halottak a Kossuth téren

szaik, kötszereket, kórházi felszereléseket, vért szállított velük. A Vállalat 3 db autóbusszával az önként jelentkező buszsofőrök mentőorvosok és mentőtisztek irányításával keresték fel a tömeges sérülések helyszíneit.

A segélyszállítmányok

Az OMSZ a segélyszállítmányok szállításában is közreműködött. Fontos kiemelnünk a Győri Mentőállomás szerepét, közeli fekvése a nyugati határhoz lehetővé tette, hogy a Hegyeshalomba érkező segélyszállítmányokat fogadja. A mentők az életveszélyessé vált utakon a helyi és a fővárosi kórházakba szállították a vért, kötszereket, orvosi műszereket, élelmiszert, takarókat. Az egyik Lengyelországból érkező vérszállítmányt Maráky Zsuzsa mentőorvos vette át, a Központi Mentőállomásról vonult ki a Fővárosi Autóbusz Vállalat egyik járművével.

Lengyel egészségügyi szakemberek segélyszállítmányt készítenek elő

A Mentőszolgálat helytállásával nemcsak a lakosság, hanem az Egészségügyi Minisztérium elismerését is kivívta. Drexler Miklós egészségügyi miniszterhelyettes október 28-án az MTI munkatársának adott interjúban külön kitért a mentőkre: „A mentőszolgálat dolgozói hősiességgel biztosították a sebesültek kórházba szállítását. Gyakran a legnagyobb pergőtűzben, napokon át, váltás nélkül dolgoztak, hogy teljesítsék nehéz hivatásukat.”¹³

Teljesítményük a korabeli járműállomány állapotának ismeretében értékelődik fel. A főigazgató 1956 februárjában részletes jelentést küldött a mentők helyzetéről Román József egészségügyi miniszternek, melyben a járműállomány halasztást nem tűrő, azonnali modernizálását kérte. A 393

¹³ A forradalom hangja, p. 144.

db-os kocsiparkból 169 db, a teljes járműállomány 43%-a selejtezésre szorult. A helyzetet tovább nehezítette, hogy az évtized közepére a legnagyobb szériában rendszeresített Fiat 1100-as típusú mentőgépkocsik alkatrészellátása – megfelelő devizakeret hiányában – megoldhatatlanná vált.

Önkéntes segítők a Honvéd Kórházban és az I. sz. Sebészeti Klinikán

A fővárosban és a vidéki események helyszínein – az Országos Mentőszolgálat mellett – orvostanhallgatók, kórházi dolgozók és laikusok is segítettek a sérültek szállításánál, sokhelyütt önkéntes mentőcsapatok alakultak. Ezek a csapatok többnyire orvosok vagy orvostanhallgatók irányításával tevékenykedtek.

Radó György, a fővárosi Központi Honvéd Kórház parancsnokának kezdeményezésére a kórház több katonai mentőgépkocsit is forgalomba állított. A 12 személyes szállítójárművek igen hatékonyak bizonyultak a tömeges szerencsétlenségek helyszínén, mivel több tucat sérültet lehetett velük kimenteni. Személyzetük katonasofőrökből és egészségügyi szakdolgozókból, medikusokból állt. Kivonultak a Kossuth téri vérengzéshez, de a Köztársaság téri helyszínről is számos sérültet sikerült kimenteniük. Ennek a szolgáltatnak a valódi jelentősége mégsem a helyszíni sértellátás, hanem a minél több sérült azonnali kórházba juttatása volt. Hegedűs László, az orvossegédképző tanfolyam hallgatója, az egyik ilyen jármű parancsnoka, betegszállítása kapcsán az alábbiakat jegyezte meg egy ideiglenes szovjet sebesült gyűjtőhelyen tapasztaltakról: „Végtelen nyomort találtam. Az egészségügyis lelkem, hogy úgy mondjam, megszólalt és azt

Kórházi felszerelések érkeznek a Pincekórházba

mondtam magamban, hogy vinni kell őket. Kopasz fejű tizenéves srácok, ott fekiédtek koszosan, véresen, szemmel láthatóan minden lényeges ápolás nélkül. Úgy, ahogy az utcáról behozták őket.”¹⁴

Kondor Endre, az I. sz. Sebészeti Klinika önkéntes gépkocsivezetője, aki mentőgépkocsijával számos ellátatlan, súlyosan összeroncsolódott szovjet közkatonát is szállított, szintén megerősíti a fenti állításokat. Az intézetben önként jelentkezett medikusok és medikák a közeli gócpontok sebesültjeit gyűjtötték össze és szállították a klinikára, hol az alagsorban folyt tovább a betegellátás. A harcok szüneteiben a szovjet egészségügyi erők saját erőik biztosítása mellett szállították el sérültjeiket, a legnagyobb titoktartásra kötelezve a körülöttük dolgozókat, a betegkartonokat is magukkal vitték.

Constantin Miklós, „doktorka” az I. sz. Sebészeti Klinika műtőse, az elsők között szervezte meg mentőcsapatát: „...Leakasztottunk egy ajtót, arra fektettem fel a sebesültet. Mivel az ajtót nem lehetett messzire elvinni, ezért kiszaladtam az utcára, ahol állt egy munkásszállító jármű, egy Csepel márkájú, fa-karosszériás, úgynevezett »fakarusz« teherautó. Egy férfi jelentkezett, hogy ő ugyan órák, de el tudja vezetni. Valami szöggel be is indította. Egy nő – foglalkozására nézve varrónő – jelentkezett, hogy ő is velünk jön mentőzni. A sebesülteket úgy találtuk meg, hogy a kapualjából irányítottak minket az emberek.”¹⁵ Constantin Miklós október 25-én szolgálatjeljesítés közben a Kilián-laktanya közelében kézfej, tüdő- és fejlövést szenvedett.

**A Róbert Károly körüli
Honvéd Központi Kórházban fektő
sebesültek névsora**

<p>1. Balázs Piri László, 1926. évi születésű, 1956. október 25-én, Budapest, XI. kerület, Károlyi utca 12. sz. alatt, a Honvéd Központi Kórházban, sebészi osztályon, tüdőgörcs miatt elhunyt. Házastárs: Balázs Piri Erzsébet. Gyermek: Balázs Piri László, Balázs Piri Zoltán.</p>	<p>2. Balázs Piri László, 1926. évi születésű, 1956. október 25-én, Budapest, XI. kerület, Károlyi utca 12. sz. alatt, a Honvéd Központi Kórházban, sebészi osztályon, tüdőgörcs miatt elhunyt. Házastárs: Balázs Piri Erzsébet. Gyermek: Balázs Piri László, Balázs Piri Zoltán.</p>	<p>3. Balázs Piri László, 1926. évi születésű, 1956. október 25-én, Budapest, XI. kerület, Károlyi utca 12. sz. alatt, a Honvéd Központi Kórházban, sebészi osztályon, tüdőgörcs miatt elhunyt. Házastárs: Balázs Piri Erzsébet. Gyermek: Balázs Piri László, Balázs Piri Zoltán.</p>
---	---	---

Magyar Honvéd, 1956. október 31.

¹⁴ Balázs Piri László id. mű p. 125.

¹⁵ Balázs Piri László: Emberek fehéren, 1956. Bp., 1993. FSP Literátor. p. 47.

Önkéntes segítők a Péterfy Sándor utcai kórházban

Az önkéntes segítők között külön meg kell említenünk a Péterfy Sándor utcai kórház mentő tevékenységét. Az igazgatóság felismerve a kórház központi fekvésének jelentőségét, kezdeményezte egy, a kórház orvosai által irányított önkéntes mentőszolgálat felállítását. A kórházi mentők kivonuló személyzetének nagy részét a közeli Állatorvosi Főiskola önkéntesen csatlakozott hallgatói adták. A mintegy húsz hallgatót Kómár Gyula professzor, a sebészeti tanszék vezetője irányította a kórházba. A hallgatók nappal a kivonuló szakorvosok kíséretében segítettek a sérültek ellátásánál és a beszállításban, éjszaka a főiskola előadótermeiben leterített szalmazsákokon aludtak. Meg kell emlékeznünk az intézmény hősi halottjáról, Tatai Zoltán állatorvostan-hallgatóról, aki elsőként jelentkezett a kórház által indított mentőcsapatba. Az október 25-i Parlament előtti vérengzésben veszítette életét, sérülteket kutatott fel a téren, amikor agyonlőtték. Holttestét csak két nap múlva tudták diáktársai kimenteni a folyamatos tüzharcból, ideiglenesen a főiskola területén, a kémiai tanszék bejárata mellett temették el.

20 perc a Péterfy-utcai kórház hősei között

Dr. Bácsny Istvának, a kórház gondnokának a szobája. Ő az iróasztal mögött ül, kezében telefonkagyló. A kis szoba valójában központ. Kín-berek adják egymásnak a kilincset. Most paraszthaber lép be. Pecséket két negyedív papírra.

— Tisztyédni jöttünk — mondja — hét mána ittrel, két másik kerlyérel, két másik habbal... a falu küldi Budapestre.

Bácsny István dr. a telefonba beszél:

— Halló... kérem, szóba nem volnánk így előtve, mint most. Bőcsből érkeztek értesnek a gépkocsik grógrszerevel, élelmiszerevel, cipővel, ruhával. Bőcsbe vérszállítványt is kaptunk. Az önkéntes véradókól sem tudunk már elfogadni vért, annyit tartálunk van... Visszahallás...

Az egyik sarokban apróska fő. Nagy László névjár. Egy hete jött fel Vasapénből. Harcolt fegyverrel, aztán letette a

fegyvert. Most fehér köpeny van rajta nagy véres vörteke-remmel. Előcsöggörög, összeszűk. A hátságon felvő sebesülteinek szállít grógrszere és kötszert... 14 éves hő!

A kórtérmeiben sebesültek fekszenek. Káldor Vera dek-lanóval lép be néhány se-rembe. Az egyik ágyon Varga István Ganz-grári mészáros fekszik. Comblóvá. — Mese-lőgva mondja:

— Jól érzem már magam.

A másik ágyon Gembo László kiskunföldgyházi fiatalam-ber. Ő is jól érzi magát.

— Kérem, írja meg, ha lehet, hogy azt ússzem legel rövidesen egészséges leszek...

Amikor kilépek a kórház kapuján, már este van. Itt szemek. A kapu előtt gépkocsik várakoznak. A válság borítva alszanak a gépkocsis-vezetők. Hűvös! Hűvös! min-denütt. A kórház mögöttben is fehér köpenyben, a folyosókon is, az ágyakban is, két-két utasán is! Hűvös!...

Brezsnaóczy Ferenc

Igazság, 1956. október 30.

Interjú dr. Lambrecht Miklóssal,

a Péterfy Sándor utcai kórházban működő önkéntes mentőszolgálat vezetőjével¹⁶

(...) 30-án délelőtt egyszer valamelyik folyosón összelátalkozom Radó Sándor igazgatóhelyetttel, azt mondja: „Nagyon jó, hogy találkoztunk, Miklós, tudniillik működik a kórház területén egy önkéntes mentőszolgálat, de semmi kapcsolatunk nincs velük, légy szíves, vedd át a kórház részéről ennek a vezetését.” Mi azokban a napokban tényleg tapasztaltuk, hogy többségben civil fiatal emberek személyautókon sebesülteket szállítanak be a kórház területére. A személyautókra lepedők voltak borítva, azokon festett vörös kereszt. (...)

– Össze lehetett számolni, hogy hányan vannak az alakulatban?

– Igen, hogyné, mert én aztán szerkesztettem egy névsort, és körülbelül 150-160 ilyen önkéntes mentőlegényem volt, akkor azok név szerint és aránylag pontos adatokkal be lettek vezetve egy füzetbe, még azt hiszem, a kocsikat is megszámoztuk külön-külön, ilyen-olyan típusú kocsit, 55-ig terjedt ez a sorszámozás. Hát ezt, mondjuk, szükségesnek tartottam, hogy valami rendet teremtsék, és tudjam azt, hogy kik vannak ott, kikre lehet számítani, és milyen munkára. A későbbi napokban volt ennek jelentősége, mert november 4-e után megindult az orosz támadás. 30-án egyetlen nevezetes esemény volt, de az épp elegendő. A délelőtti folyamán zajlott le a budapesti pártbizottság székházának az ostroma a Köztársaság téren. Azonnal kaptunk friss információkat arról, hogy hogyan alakult ki ott az ostromállapot. Részben az önkéntes mentőinktől, részben a beszállított sebesültektől meg járólóktól. (...)

– Válogatás nélkül szállították a sebesülteket?

– Természetes, mindenkit felkapkodtak. Így biztos behoztak egypár ávos sebesültet is, akik valószínűleg könnyebben sérültek, mert ezek egy-két nap múlva mind megszöktek a kórház területéről. Féltek, nyilvánvalóan féltek, mert akkor már a hangulat rendkívül ellenséges volt minden ávossal szemben. Érthető módon, hiszen azokban a napokban nagyon sok orvlövészakció is lezajlott, az utcán járókra valahonnan egy házból csak úgy belelőttek, a mentőautóra is, a hivatásos mentőszolgálati mentőautókra is lőttek, a mi önkénteseinkre is lőttek. (...)

Főleg oroszok lőttek mentőautókra, tehát hivatásos, hatalmas mentőkocsikra. Nem volt vitás, hogy az mentőautó, mégis rálőttek. Ismerek egy kollégánót, aki súlyos, rettenetes súlyos medencesérülést szenvedett pont egy ilyen orosz támadás következtében. Szóval ezt nem győzték volna, és pláne hogy annyira szétszórtan, a városnak minden területén zajlottak összeütközések vagy lövöldözések, ezt nem is tudta volna győzni az adott kapacitású mentőszolgálat. Több önkéntes mentőszolgálat volt, azt hiszem, hogy a miénk volt a legnagyobb, ebben semmi érdemem nincsen, mert ezt már készen kaptam Tóth Pistától, aki aránylag elég jól megszervezte. Ő ott volt velünk végig, és valamikor november közepén tért haza, aztán ő is bekerült egyébként a nagy „fogászatba”, és úgy tudom, a katonai bíróság ítélte el '57 folyamán. Aránylag jól megúsza, 8 évet kapott.

¹⁶ Az 1956-os Intézet Oral History Archivuma, 192. számú interjú, készült 1988-1989-ben. Lambrecht Miklóst 1957-ben súlyos börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban szabadult amnesztívál. 1992-ben hunyt el Budapesten.

Aktív ellenállás országszerte

Természetesen az események nemcsak a fővárosra lokalizálódtak, a magyar társadalom országszerte aktív ellenállásba kezdett. A nagyobb városok közül Győr és Miskolc lettek a forradalom központjai. Október 26-án a vidéki városokban is dörögtek a fegyverek. Győrött, Mosonmagyaróváron, Esztergomban, Miskolcon, Oroszlányban egyre több sérültet látott el és szállított kórházba az OMSZ. Mosonmagyaróváron 55 ember életét követelte a hatalom sortúze, a mentők 30 sérültet szállítottak a helyi kórházakba. Vadászpilótákból lőttek a felvonulók közé Tiszakécskén (18 halott), Nyárlőrincen, Csongrádon. Miskolcon a megyei rendőrkapitányság épülete előtt lőttek a védtelen tömegbe, a feljegyzések szerint a miskolci mentőegységek 33 sérültet szállítottak el, 27 halott maradt a helyszínen. A kecskeméti sortűz alkalmával a Kálvin téren történt szolgálatteljesítés közben érte az egyik mentőkocsit találat. A Dunaújvárosi Mentőállomás esetenaplóból kitérni, hogy október 24-e és 27-e között 67 helyszíni sérültet láttak el és szállítottak be az OMSZ dolgozói. A Szeged környéki Mórahalmon a helyi esetenplók tanúsága szerint ezen a napon 8 lőtt sérültet látott el és szállított el a Mentőszolgálat.

Mentő-tragédiák

Október 27-én az utcai frontok mintha érzékelték volna a magaspolitika változásait, ezen a reggelen a harci események érezhetően alábbhagytak. Az OMSZ fővárosi kocsijai a reggeli órákban a békeidőben megszokott mindennapos esetekhez vonultak ki. Délelőtt ismét tragédia történt. Lővöldözés tört ki a Közraktár utca környékén, a helyszínről 9 óra 50 perckor lőtt sérültről érkezett bejelentés, az a hír terjedt el, hogy sok a halott és a sebesült. A Központi Mentőállomásról vonult ki Lehőcz Vera mentőorvos az MA 369 rendszámú rohamkocsival a Közraktár utcába, ahol gerinc- és tüdőlövést szenvedett. A rohamkocsi a Közraktár utcából a Bakáts utcába kanyarodott, amikor egy szovjet harcokocsi a mentőkocsit váratlanul tűz alá vette: „A sofőr és az ápoló elől ültek, én hátul ültem a beteg mellett. Ő is kapott még egy lövést, én meg kettőt. A gépkocsivezető, ahogy meghallotta, hogy lőnek, rögtön a járda mellé kanyarodott és leállt, s akkor abbamaradt a lövés. Az első, a mellkasi lövésnél az volt a gondolatom, hogy szíven lőttek, meghalok. A következő másodpercben – nem tudom, mennyi idő telik el két lövés között – a gerincemet ért lövés pokoli fájdalmat okozott a két lábamban. Azonnal lebénultam, és deréktől egy igen erős, szibbadásos idegfájást éreztem.”¹⁷

A mentő-tragédiák megtörténte után különösen elismerésre méltó az a magatartás, ahogyan a mentők a későbbiekben is tudásuk legjavát adva látták el a sérült ÁVH-sokat, szovjet közkatonákat és tiszteket. A pártatlan segítségnyújtás egyik legnemesebb példájaként a Markó utcai „Pincekórházban” az utolsó vérpótszert egy szovjet katonának adták be. A másik oldalról ezt a lojalitást még saját katonasérültjeik ellátásáról sem lehetett elmondani. Pap Zoltán mentő-főorvos az alábbi közállapotokkal szembe-sült egy szovjet katonai elsősegélynyújtó állomáson: „A segélyhely két irodahelyiségből állt, egyikben tróasztal és székek, itt tanyázott a szovjet orvos. A másikban semmi bútor, a lámpa sem égett. A földön 11 orosz sebesült, a legkülönbözőbb lövéses sérülésekkel, sebeik néhány pólya menettel fedve,

¹⁷ Felkai Tamás id. mű, 80. lev.

Népszava, 1956. október 28. A cikk főcíme:

A vérző város készül az új életre

alvadt vérral átvérezve, sebbe ragadva. Nyögtek, jajgattak, szemlátomást semmilyen érdemi ellátást nem kaptak. Az orvosról kiderült, hogy fogszakorvos, napokkal előbb hívták be, elvileg »záslóalj orvosi« feladatkört töltött be. Egyetlen felszerelése egy kötszer doboz volt, valamint 5 liter 96%-os alkohol, ebből rögtön meg is kínálta a két mentőegység tagjait.»¹⁸

Nemcsak a fővárosi OMSZ mentőegységeket érte sérülés szolgálatteljesítés közben, hanem a vidéki mentőegységek munkáját is ellehetetlenítették a fegyveres támadások. Október 31-én 12 óra 10 perckor a taksonyi Duna hídnál fegyveres harc bontakozott ki, ahová Záhonyi Zoltán szigorló orvos vezetésével önkéntes mentőegység vonult ki. Az eset helyszínén, betegellátás közben ismét tragédia történt, Záhonyi Zoltán és A. Nagy József gépkocsivezető súlyos fej- és haslövéseket szenvedtek. Szerencsétlenségükről még idejében sikerült értesíteni bajtársaikat, így a sérültekhez a Ráckevei Mentőállomásról küldtek mentőkocsit, mely az orvost és a gépkocsivezetőt 14 óra 45 perckor adta át a budapesti István Kórházban.

A Pártház ostrománál

Október 30-án a fővárosban a közbiztonság és a törvényes hatalom biztosítására Nemzetőrség alakult, főparancsnoka Király Béla lett. Az új fegyveres alakulat a forradalmat elismerő rendőrök és a felkelők alakulataiból verbuválódott. Az események jogos követeléseinek engedve a hazai törté-

Halottak, járókelők a Köztársaság téri pártház előtt

¹⁸ Jubileumi Évkönyv, 1998. p. 92.

nelmi pártok is újjáalakultak, ennek köszönhetően léphetett hivatalosan ismét a nyilvánosság elé a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt.

A fővárosi szovjet katonai egységek vezetői a kapott utasításnak megfelelően kivonták erőiket Budapestről, feladva az eddig oly hevesen védett belvárosi stratégiai pontokat. Az eseményeket figyelve az ország lakossága ismét bizakodóbb lett. Mégsem a politikai változások fogják beírni ezt a napot a forradalom kronológiájába, hanem a VIII. kerületi Köztársaság téren a Magyar Dolgozók Pártjának székháza előtti tüntetés, majd tömegbelevetés és az erre válaszul kirobbanó lincselés.

A Markó utcai mentőközpontba az első segélykérés délelőtt 10 óra 26 perckor futott be. Rendkívül feszült volt a légkör, mindenki tisztában volt azzal, hogy megisméltíthat október 25-e, a mentőközpontból folyamatosan küldték a mentőegységeket. A helyszínen az indulatok akkor szabadultak el, mikor az egyik önkéntes mentőt, Hegedűs Zoltán orvostanhallgatót agyonlőtték. A fehér köpenyes fiatalember halálát több korabeli filmfelvétel is megörökítette, amint a sérülteket hordágyon cipelő önkéntesek mellett fut, majd eliesik és többet nem mozdul. Csököly Sándor, az Országos Mentőszolgálat szolgálatot teljesítő mentőápolója szintén jelen volt a Köztársaság téri helyszínen, a Markó utcából vonult ki mentőegységével: „A Köztársaság téri Pártház ostrománál jelen voltam. Egy két busszal mentünk a helyszínre egy mentőtiszt és három ápoló a szakanyagomról. Midőn a térről összeszedték a sérülteket a kárhelyparancsnok kiadta a parancsot a kórházba indulásra. Én a helyszínen maradtam... Kb. 20 embert kötöztem be, illetve vittem el az épületből.”¹⁹

A Nyugathoz fűzött alaptalan remények november elejére megrendültek, sokan a kiábrándultság és a mély depresszió lett úrrá. A folyamatos ágyúzás, a tömeggyilkosságokról keringő hírek a civil lakosság idegállapotát megviselték. A vésszesen közeledő szovjet ellentámadás réme páni félelmet váltott ki.

Az OMSZ és a Magyar Vöröskereszt

A harcok sérültjeinek láttán a Magyar Vöröskereszt (MVK) vért, gyógyszerket és kötszereket kért a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságától (IKRK). Európa megértette a magyarok segélykiáltását, az IKRK felszólítására 26 tagországa indította útnak az általuk gyűjtött vérkészítmények, kötszerek, gyógyszerek, antibiotikumok és nem romlandó élelmiszerek szállítmányát az ausztriai fogadóbázisokra. Október 27-én megindultak az első teherautó-konvojok Budapestre és a nagyobb vidéki városokba. Még ugyanezen a napon Bécsben ezer ember jelentkezett véradásra, a Nyugatnémet Vöröskereszt külön segélyvonatot küldött Bécsbe.

A segélyszállítmányok egy részét a soproni egyetemisták rakodó brigádjai rakták át a magyarországi tehergépkocsikra. Október 28-án a MALÉV két repülőgépe szállította Bécsből Ferihegyre a Nemzetközi Vöröskereszt adományait, október 29-én Bécs és Budapest között léghíd létesült: „Élelem és gyógyszer – ez a legfontosabb ma Budapesten. Ki tudja a sebesültek számát? Ki olvasta meg az üzletek előtt sorba állókat? Kell az élelem és kell a gyógyszer – és a világ szíve, segítő keze megmozdult. A szürke, rideg csak annyit mondanak: tegnap 8 repülőgép szállítmány érkezett. Lengyel, belga, román, bolgár gyógyszerekkel, kötszerekkel. Ma egy jugoszláv

¹⁹ Felkai Tamás id. mű, 142. lev.

A János Kórház a sebesültekért

(Tudósítások)

Nagyrészt a János Kórházban, mi a helyzet a beteg, a sebesültek ellátása körül. A kórház igazgatófelügyelője dr. Horváth Béla válasza szerint a János Kórházban jelenleg elegendő kórházi szoba, így van.

— Felhívják bennünket magánosok — mondotta — hogy szívesen hoznánk rendelkezésünkre grógruszt és kötszereket. Erre azonban nem volt elegendő szívatgátni, elegendő grógruszt, kötszert kapunk a központól. A lakosság azonban rengeteg segítséget ajánl. Felhívott például bennünket egy nő, hogy szívatgátni van-e kénytelen. Persze, hogy szívatgátni volt. Rövidesen egy tehetséges kórházi orvoshoz fordultunk. Volt, aki három kórházi orvoshoz fordultunk. Ezenkívül a kórházban nem volt fenntartva a rengeteg dekórtól, mentő és orvosi berendezés a polgári lakosság közül. Jelenleg tartalékban is van vérbiztosítás.

Ugy látszik tehát, hogy kielégítő a helyzet.

— A legnagyobb baj az — mondja dr. Magyar Jenő doktor, a sebesült osztály főorvosa —, sajnos, ide nagyon nehezen jutnak el a sebesültek. Ez azért is inkább baj, mert a polgári kórházak bizonyos mértékű ráncosulásnak a kiegészítés. Azok az, hogy nagyon nehéz körülmények között felvinni a sebesülteket. Néha a mentőközpontot megkapni.

kerés a hívdán: E még nagyobb baj, hogy a sebesülteket hozni sokszor a felhívások ellenére is nehéz, vagy egyszerűen nem engedik el a járók.

Ha megindul a költözés Budán, akkor a kórházban kell lenni, hogy a sebesültek ide Budára is eljussanak.

A pénzügyminiszter kéri:

a dolgozók számára fizetés igénylő gyáraknak — kettő kivételével — kiegészítették a pénzügyi ügyeket. Egyébként erre a célra a vállalat pénztárában lévő összegeket is igénybe lehet venni.

Budapestiek! Ma szabad kijárás 10—3-ig.

— A Szociáldemokrata Pártjaink munkatársai elhatározták, hogy hirtől az egész állam állami költségvetés. Az első számúként a legfontosabb azokat a tárgyakat, amelyek a fővárosba.

— A XI. kerületben rendkívül bonyolult állapotok alakultak, nagyrészt a munkásság sorából. A kerületi rendfenntartó bizottság már elindította munkáját. Feladta, hogy idegyerjen a köztársasági befolyásait csoportokat, megakadályozza a rendbontást.

Szabad Nép, 1956. október 28.

Az egész világból árad a vöröskeresztes segítség

Bécsből jelenti az MTI:

A Nemzetközi Vöröskeresztnek a magyar lakosság segítségére indult akciója keretében működésbe lépett a Bécs—Budapesti léghíd.

Hétlőn reggel egy újabb repülőgép érkezett hat tonna vérbiztosítókészítménnyel, a holland kormány adományával, Bécs-Schwechati repülőtéren, majd a délelőtti folyamán továbbindult Budapest-Ferihegy felé.

Hétlőn a koradélutáni órákban a Royal Air Force huzongy szállítórepülőgépe érkezett Bécsbe a Magyar Vöröskeresztnek szánt 21 000 font sterling értékű gyógyszer- és élelmiszer-akománnyal.

Az osztrák vasúti egészségügyi vonatot szerelt fel műlőköcsival, amely hétfőre virradó éjzaka indult a határhoz. A bécsi pékek vasárnap minőség 24 000 tonna kötszert és kenyeret ajánlottak fel. A küldemény harmadik tonna tejjel azonnal Magyarországra indult.

A pénzügyminiszterek eddig már több finanszírozás rágának,

Hétfői Hírlap, 1956. október 29.

gép érkezett, s minden percben várnak egy svéd repülőgépet. Állandó ingajárat van Budapest és Bécs között. 3 magyar és 1 svájci gép hozza szünet nélkül az életmentő küldeményeket.”²⁰ Ennek köszönhetően október 30-án a főváros ellátása gyógyszerekkel és vérkészítményekkel már biztosítottnak tűnt. Később a szovjet erők Ferihegyet, majd az ország többi repülőterét körülvették, ezt követően egyetlen gép sem kapott leszállási engedélyt.

1956. október 31-én megható esemény játszódott le az Orvostudományi Akadémia Forradalmi Bizottság központjában. Egy lengyel pilóta jelentkezett, akit a magyar forradalomért aggódó honfitársai küldtek Poznań-ból, ahol a helyi munkások tömegesen adtak vért a magyarországi sérülteknek. Kétfedelekes repülőgéppel 8 sérültet szándékozott magával vinni, akiket Poznań, Lódz vagy Varsó városaiiban szeretnének a lengyel orvoskollégák az ottani nyugodt viszonyok között kezelni. Az óránként változó katonai események miatt azonban a Bizottság orvosai nem merték kiadni a sérülteket. A vérpalcokat a budapesti célkórházakba szállították. A Lengyel Népköztársaság kormánya már a forradalom első napjaiban 700 kilogramm vérplazmát,

²⁰ A forradalom hangja, p. 291.

Varsó, 1956. október 29. Díszőrség a Magyar Intézet előtt, a zászlón a felirat: „Tisztelettel fejet hajtunk a magyar nép előtt”

gyógyszert és kötszert küldött Budapestre. Varsóból és Prágából három-három repülőgép szállított vért Budapestre.

Az OMSZ országos mentőállomás-hálózatának folyamatos üzemeltetéséhez jelentős támogatást kapott a külföldi és hazai segélyszállítmányok révén. Országszerte érkeztek vagonszám kórházi felszerelések, kötszerek és műszerek Budapestre, a Sopronkőhídi Szövőgyár 60 ezer méter pólyát ajánlott fel a fővárosi sérültek ellátására, több ezren jelentkeztek véradásra.

Vér a sebesülteknek

A Vöröskereszt a rádión keresztül felhívással fordult a főváros lakosságához: adjanak vért, jelentkezzenek a vöröskereszt véradó szolgálatánál... A felhívásra száz és ezer ember indult meg, hogy segítsen a harcok sebesülteiben.

Ki tudná most felsorolni azoknak a nevéit, akik egy nap alatt 57 liter vért adtak a Honvéd Központi Kórházban elhelyezett sebesülteknek.

Vért adnak a katonák, akik között órákkal ezelőtt még a halál aratott. Életet ment vérével az orvos, a diák, az esztergályos, a paraszt...

És vért adnak azok, akiknek szintén erre lenne szükségük: a betegek, a sebesültek is.

Néphadsereg, 1956. október 28.

Orovecz főigazgató szervezőképességének köszönhetően kezdettől fogva szoros együttműködés alakult ki az OMSZ, a Polgári Védelem, a Magyar Vöröskereszt és az Egészségügyi Minisztérium között, hatalmas mennyiségű kötszert és gyógyszert szerzett így a Mentőszolgálat. Az OMSZ a társ-szervezetek segítségét kórházak evakuálásával, segélyek szállításával tudta viszonyozni, közel 400 járműből álló kocsiparkjával az életfontosságú mobilitást biztosította.

A mentőknel

Orvosi munka várt az elvált szepesben a mentőkre, az orvosokra, az ápoló-személyzetre. A sebesültek ellátása és ellátása nagy feladatot rótt mentőkre, akik emberbaráti kötelességüket teljesítették.

Megkezdették Orovecz főigazgató, mi a helyet a mentőknel.

Beértek valamennyi dolgozó, hogy el tudják végezni munkájukat. Orvosok, ápolók, egyfolytában állagban vannak. Mintegy 400-500 sebesült rászorították a kórházban, szállították kórházba. A Markó utca 22-ben, a mentők kórházában olyan elsősegély-helyet létesítettek, ahol elsősegélyt is el tudtak végezni. Az orvosok, a sebesült eljártak igényeit, oktatásait, vérátömlesztést, kisebb műveleteket magunk hajtottunk végre.

Öt mentőorvosunk ment tényleg, egy mentőorvosunk felállítását kapott, a beszerző két sorral, a mentőorvosokkal azonnal megkötött. De Pásztor Magdolna mentőorvosunkat is látta érte. Eppen esély fordultunk a rándóhoz, mely töltéselőtt kérésre: nyírszakasza szabad utat, segítséget a feladatokat végző mentőknek. Igen sokan fordultak hozzánk, akik keresik hozzánk tartózkodást. Szükségünk tartunk egy orvosokról. Helyi lakosok iradtak kórházba, hogy a mentők fordulásnak választást tudjanak.

Orvosi feladatokba látva mindenkit egyenként segítve, a humanitás szellemében követ, az egészségük munkájukat — mondta befejezőül Orovecz doktor.

Szabad Nép, 1956. október 26.

2 vagon gyógyszer, 2 vagon élelmiszeradomány érkezik Jugoszláviából

A Jugoszláv Szövetségi Végrehajtó Tanács elhatározta, hogy a Jugoszláv Vöröskereszt útján egyelőre 2 vagon gyógyszert és egészségügyi felszerelést küld a Magyar Vöröskeresztnek.

A küldemény a többi között közzert, penicillint, streptomint és egyéb antibiósikumokat, moxifurint, codeint és tetanusz elleni antitoxint stb. tartalmaz. Ezenkívül 1 vagon cukrot is küld a Jugoszláv Szövetségi Végrehajtó Tanács a Magyar Vöröskeresztnek.

Lengyelország,
Ausztrália, Venezuela...

A lengyel nép gyűlölet indított különböző intézményekben, így például a szakszervezetek szövetségében, a lengyel írók szövetségében és a varrdó egyesületi hallgatók szervezetében. Tömegesen jelentettek vérszállást is a magyarországi sebesültek számára.

Venezuelában 250 honfitársunk gyűlölet indítottak a magyar szabadságharcosok részére. A venezuelai lakosság együttérzésére jellemző, hogy májfélt nap alatt harmincezer venezuelai dollárt gyűjtöttek össze. Az adomány egy része közpénzesben, a többi gyógyszer formájában már megindult.

Az ausztráliai Gorn- és részbenyában dolgozó magyar bányászok 800 ausztrál fontot adtak a bécsi Vöröskeresztnek a magyar szabadságharcosok részére. Továbbá gyűlések folyamatosan van.

Népszava, 1956. október 31. A cikk főcíme: Öt világrész lenyűgöző segítsége a szenvedő és harcoló magyar népeknek

Az Amerikai Vöröskereszt segítsége Magyarországnak

Ellsworth Bunker, az Amerikai Vöröskereszt elnöke közölte, hogy közel 10 000 arpuilla penicillint — amely 100 000 injekcióra elegendő — indítottak repülőgépen New Yorkból az Omsz Vöröskeresztnek, amely azt a Magyar Vöröskeresztnek továbbítja. (MTI)

Magyar Függetlenség, 1956. október 31.

Segítség a sebesülteknek

Keddén reggel két külföldi repülőgéppel érkezett a Magyar Vöröskeresztnek két vagon gyógyszer, melyek azonnal megkezdik a munkát.

Keddén reggel 7.45 órákor Brüsszeli repülőtérre érkezett a Magyar Vöröskereszt két vagon gyógyszer, melyek azonnal megkezdik a munkát.

A repülőgépek érkezésével a Magyar Vöröskereszt megkezdte a sebesültek ellátását. A repülőgépek érkezésével a Magyar Vöröskereszt megkezdte a sebesültek ellátását.

Magyar Honvéd, 1956. október 31.

A Svéd Vöröskereszt ablaküveget is küld a Magyar Vöröskereszt munkájáról

Amint eljártak a külföldi repülőgépek, a Magyar Vöröskereszt megkezdte a munkát. A külföldi repülőgépek érkezésével a Magyar Vöröskereszt megkezdte a munkát.

A külföldi repülőgépek érkezésével a Magyar Vöröskereszt megkezdte a munkát. A külföldi repülőgépek érkezésével a Magyar Vöröskereszt megkezdte a munkát.

Igazság, 1956. november 1.

Október utolsó napjaiban, a túlszűfolt „Pincekórház” tehermentesítése céljából, a minél hatékonyabb betegellátás és az esetleges kiújuló belvárosi harcok sérültjeinek veszélytelenebb elhelyezése érdekében a főigazgató a VII. kerületi Szobi utcai szembetegeket kezelő, ún. Trachoma Kórház átvételéről állapodott meg Constantinovits Milán szemész főorossal, az intézmény vezetőjével. Miután az OMSZ november 2-án átvette az épületet, először egy betegszállító mentőkocsi és személyzete, majd másnap, november 3-án egy orvosral szolgáló teljesítő mentőkocsi települt át a leendő Mentőkórházba. A kórház betegeinek zöme még a forradalom első napjaiban otthonába távozott, az épület második emeletén maradt betegeket Pap Zoltán irányításával a mentők a fővárosi Tömő utcai Szemészeti Klinikára szállították.

Még a november 4-i második szovjet támadás előtt sikerült az épületet a mentők sürgősségi betegellátó tevékenységének megfelelő fogadóképes

állapotba hozni, így a korábbiánál is súlyosabb harcok sérültjeit a kórház fogadni tudta. Induló eszközeinek, felszereléseinek nagy részét a külföldi segélyszállítmányokból állították össze a mentők. Ugyan a forradalmat követően Constantinovits Milánt állásából elbocsátották, tudományos karrierjét kettétörték, a mentők mégis megtarthatták kórházukat, mely a Fővárosi Tanács 1956. évi november 20-i jóváhagyásával immár hivatalosan is az OMSZ tulajdonába engedett át. Az induló Mentőkórház első igazgatója Stumpf Imre, a belgyógyászati osztály főorvosa lett, a sebészeti osztályt Mór Henrik, a röntgenosztályt Zoltán Géza főorvos irányította. A Mentőkórház, Lamboy László, későbbi igazgató szavaival: „a sürgősségi progresszív betegellátás csírája lett”.²¹

November 4.

November 4-én, vasárnap hajnali 4 órakor megindult a „Forgósél” nevű hadművelet Magyarország ellen, melynek fő célpontja Budapest volt. A hadművelet erejéről statisztikai kimutatások tanúskodnak, a fegyvertelen polgári lakosság egyre súlyosabb veszteségeket szenvedett. A halálosek 51,2%-a a november 4-ét követő napokban történt. Az események viharos gyorsasággal peregtek: november 5-én elesett a Kilián-laktanya, 7-én a budai Citadella. A dorogi, tatabányai és pécsi ellenálló fegyveres csapatokat november 11-ével számolták fel. Magyarországra halálos csönd borult.

Az OMSZ irányítása a főváros szerte kirobbanó harcokhoz folyamatosan mentőegységeket küldött, de a sérültek ellátásának és szállításának biztosítása lassan kezdte elérni a szolgálat kapacitásának végső határait. Az órák alatt kibontakozó válsághelyzetben ismét nagy segítséget nyújtottak az önkéntes mentők. Műtősfüük, ápolónők, kórházi orvosok csoportjai dolgoztak az összecsapások helyszínein. Ezekben a napokban esetdokumentáció alig készült. A sérültek személyazonossága és elszállításának helye sok esetben kideríthetetlen marad.

Azt tudjuk, hogy november 4-e és 10-e között a Központi Mentőállomás felállított segélyhelyen a nyilvántartás szerint 65 beteg fordult meg. Közülük 52 lőtt sérült, a többi nem a harcokban megsérült beteg volt. A harci sérültek között igen sok szovjet katona is volt. A kőbányai Mázsa térről az OMSZ mentőegységei összesen 40 sérültet mentettek ki, ebből 14 sérültet a Központi Mentőállomás kocsijai szállítottak el. A Sárbogárdi Mentőállomás esetenaplójában 8 sérült szerepel, a Pécsi Mentőállomás naplójában két helyszínről szintén 8 sérült lett feltüntetve. Leggyakrabban a „több lőtt sérült” szerepel az esetenaplókban.

Nagyon sok helyszínen nem történt dokumentáció, vagy a dokumentumok mind eltűntek. Ilyen sorsra jutottak a Mórícz Zsigmond körtéri, a Gellért téri, a Déli pályaudvari csaták sérültjeiről készült esetfeljegyzések. Ugyanez mondható el a nagyobb fővárosi és vidéki kórházak, elsősegélynyújtó helyek dokumentumairól is. Az eseményekkel később szembesülni nem akaró adminisztráció az összes elérhető betegkartont, dokumentációt

²¹ Az alig száz ágygal üzemelő intézmény több mint negyven éves működése során közel egymillió beteget látott el. A Mentőkórház 2001-ben finansziális és szervezési okok miatt az Országos Traumatológiai Intézetbe költözött, mely intézménnyel együtt megalakította az Országos Baleseti és Sürgősségi Intézetet.

elszállította belügyi szerveivel. Ugyanezt tették a szovjet biztonsági erők katonasérültjeik beteg-dokumentációival is.

A főbb csomópontokat, utakat és egyes határszakaszokat lezáró szovjet erők a segélyszállítmányokat feltartóztatták. A genfi konvenciók nyilvánvaló megsértése komoly nemzetközi visszhangot váltott ki, amire a szerveződé hatalom a korábbi évek frazeológiájával érvelt: „*A Munkás Paraszt Forradalmi Kormány november 4-vel ideiglenesen beszüntette a nyugatról érkező segélyek fogadását, mert a nov. 2-án érkezett 30, a 3-án érkezett 70 repülőgépen vöröskeresztel jelzett szállítmányok részben fegyvereket tartalmaztak, továbbá a kísérők között nyugatnémetországi hortysta csendőrök és katonatisztek voltak.*”²²

A segélyszállítmányok akadályoztatásának hírére a Nemzetközi Vöröskereszt vezetői azonnal a legfelsőbb moszkvai vezetéshez fordultak, követelték az életmentő szállítmányok akadályoztatásának megszüntetését, de csak november 11-étől, a fegyveres harcok megszűntével engedélyezték újra a szovjet katonai hatóságok a VKNB szállítmányainak a határátlépést. A fehér teherautó-konvojok ettől kezdve folyamatosan szállították a magyarországi segélyeket.

A Központi Mentőállomás személyzete november 5-én 29 sérültet látott el, közülük 11 szovjet katona volt. A Pesterzsébeti Mentőállomás ezen a napon 22 sérültet szállított el, akik között szintén voltak szovjet közkatonák. Az Újpesti Rendőrkapitányság körül kialakult tűzharcban 8 személy sérült meg. Komló és Pécs ekkor összesen 14 lőtt sérültet jelentett. A harcok hevességét mutatja, hogy a komlói lövöldözés 6 sérültje közül 4 beteg a helyszínen életét veszítette. Mezőkövesden 6 polgári személy szenvedett lövési sérülést. November 8-án az Üllői úton lőttek agyon egy sérültekhez tartó, kötszerekkel felszerelt ismeretlen orvost.

A mentőkocsik mozgását és a sérültek megközelítését megnehezítette, hogy a szovjet alakulatok a főbb útszakaszokat lezárták. Ennek ellenére az OMSZ folyamatosan gyűjtötte és látta el a helyszínek sérültjeit.

Az egyre súlyosabbá váló harcok közepette az orvoskari hallgatók forradalmi bizottsága az utcára vonult, a segélyezés mellett a mentés megszervezése felé fordultak. A hozzájuk legközelebb található helyszínre, a Corvin-köz sérültjeihez igyekeztek eljutni: „*Ahogy a Körútnak nekivágunk, félelem száll meg bennünket: lőnek – nem lőnek? De mi megyünk. Valami nálunknál nagyobb erő visz tovább, nem lőttek ránk, bejutunk a Corvin-közbe. Iszonyú rombolás, pusztítás képe mindenütt. A híres ágyú összetörve hever a kapuban. A főépület pincéje, ahová az alacsony félablakokon keresztül hatolunk be, a pusztulás valóságos infernója. Egy-két ágy, szétszórt fegyverek, fegyverroncsok, vastagon borítva kőporral, szeméttel; emberi testrészek, cefatok, támolygó, heverő sebesültek, haldoklók. S aki jobban bírja magát még mindig fegyverét szorongatja. A két hordágyra két súlyos sebesültet teszünk, pokróccal letakarjuk őket: hideg is van, biztonságosabb is így. Megint összedől csoportunk: a két pár sebesültvivő, elől E. a zászlóval s megyünk vissza ugyanazon az útonalton, a sebészeti (Rubányi) klinikára.*”²³

Az ekkor kiújuló harcokban veszítette életét Magyar Katalin művészeti gimnazista, aki önkéntes ápolónőként vett részt a mentésben. A diáklány a

²² Csillag Zoltán: Adatok a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (IKRK) és a Magyar Vöröskereszt (MVK) 1956–57-es tevékenységéről. Bp., 1992. Magyar Vöröskereszt. p. 6.

²³ Prágay Dezső: Orvoskari fiatalok a forradalomban. Beszélgetés Prágay Dezsővel. A beszélgetést lefolytatta E. B. 1986 nyarán Amerikában. In: Magyar Füzetek 17. Párizs, 1986. Malakoff, Dialogues Européens. p.79.

Tétényi úti kórház betegszállításra kialakított mentőkocsiján vonult ki a pesti belvárosba Katona Sándor kórházi gépkocsivezetővel egy kilencéves kislíúért. A közelben kirobbanó harcok elől egy mellékutcába hajtottak, ahol egy velük szemben megjelenő tank tüzet nyitott rájuk. A kocsiban a gyermek és ápolónője életét veszítette.

Sérültek és halottak

A harci cselekmények sérültjeinek és halottainak adatnyilvántartását, korrekt feldolgozását lehetetlenné tette a beteg-dokumentációk elkallódása, eltűntetése. Tény marad azonban az, hogy az Országos Mentőszolgálat 1956-ban 25 680 mentőfeladattal többet végzett az előző évhez képest. Járműállománya pedig óriási veszteségeket szenvedett.

IFA Phänomen roham- és IFA Gazant esetkocsi a Markó utcában

Az új politikai adminisztráció finomított adatközlésén túl elkészítettett egy valós adatokon alapuló statisztikát is. A Központi Statisztikai Hivatal Az október 23-i és az azt követő eseményekkel kapcsolatos „sérülések és halálozások” című kiadványa 1957. május 15-én látott napvilágot mindössze 100 példányban. A jelentés a „szigorúan titkos” címkét kapta, tartalma államtitoknak minősült. A munka az 1956. október 23. és december 31. közötti adatokat dolgozza fel.

Megállapítja, hogy az állami egészségügyi szolgálat közel 20 ezer, a harcokban megsérült személyt részesített ellátásban. A sérültek 61%-a kórházi ellátásra szorult, 8%-uk meghalt. A fővárosi harcok súlyosságát mutatja, hogy az ellátott sérültek 83%-a Budapesten sérült meg (16 700 fő). A sérülteknek majdnem 1/4-e 18 éven aluli, s közel a fele 19–30 éves volt, mely a változásokra elsőként reagáló fiatalság szerepét bizonyítja a forradalom idején.

Kézifegyverektől származott a lövéses sérülések több mint 75%-a, a többi nehézfegyverek, ágyúk, tankok és gránátrobbanások okozták. A sérülések 57,3%-a végtagsérülés, 27,8%-a hasi és mellkasi sérülés, 14,9%-a fejsérülés volt.

A harcok következtében Magyarországon közel 2700 ember, ebből csak Budapesten 1945 fő veszítette életét. A fegyveres gócpontokat az egyes belvárosi kerületekben történt hirtelen nagyszámú halálozás mutatja. A VIII. kerületben 435 személy halt meg, mely a fővárosi esetek 26,8 %-a, a IX. kerületben 234, ez az esetek 14,4%-a, a VII. kerületben pedig 176 személy veszítette életét, mely az összes fővárosi haláleset 10,8%-át tette ki. Vidéken Pest, Bács-Kiskun, Győr-Sopron, Komárom-Esztergom, Nógrád és Fejér megyében volt a legmagasabb a halálozási arány.

Országos átlagot tekintve megállapítható, hogy a harcokban a huszoneves korosztály vett részt a legaktívabban, s így a halálozási statisztikában is e korosztály számaránya a legmagasabb. A meghaltak 22,2%-a 20-24 éves, 17,8%-a pedig 15-19 éves volt. Időpontjukat tekintve a halálozások 43,4%-a október 23 és 31 között, 51,2%-a novemberben, a második szovjet invázió idején történt.

Vöröskeresztes mentők az Üllői úton

Foglalkozásuk szerint az elhunytak közel 60%-a fizikai dolgozó vagy annak eltartottja, továbbá jelentős hányadát képezték a szellemi dolgozók (12,3%), katonák (10,6%) és a tanuló foglalkozásúak (10,5%). A mindkét oldalon jelentkező feltűnően sok halott és sérült mellett Magyarország ismét elveszítette lakosságának egy jelentős részét, mely a tömeges kivándorlással érte el csúcspontját.

A harcok alatti pihenés nélküli munkavégzés, az egymásra utaltság, az életveszélyes helyszíneken együtt dolgozó személyzet összetartása erős testi szellemet alakított ki a mentőknél, mely megalapozta az Országos Mentőszolgálat életképességét. Pap Zoltán mentő-főorvos szavai nemcsak a forradalom idején szolgáltak a mentő-társadalom mottójául, napjainkban is érvényesek: „Az OMSZ feladata, hogy kiváltó októl, feltalálási helytől, faji, társadalmi, vallási hovatartozástól függetlenül, minden rászoruló számára a túlélés és gyógyulás esélyegyenlőségét biztosítsa!”.²⁴

Összefoglalás

Az 1948-ban alapított Országos Mentőszolgálatra a forradalom idején rendkívül súlyos nyomás nehezedett. 930 főnyi személyi állományával és 400 darabból álló gépkocsiparkjával az országosan kibontakozó harcok alatt a több mint 20 ezer sérült jelentős részét az állami mentőszolgálat látta el és szállította kórházba. A mentők tevékenységének ismertetésekor azt is figyelembe kell venni, hogy a forradalom idején, a polgári lakosság körében az állandósuló feszültség hatására pszichiátriai, belgyógyászati, szülészeti és nőgyógyászati esetek is tömegesen léptek fel, melyek ellátása a szolgálat számára addig nem tapasztalt túlterhelést, a működés végső határait súroló erőfeszítéseket követelt.

Felhasznált források

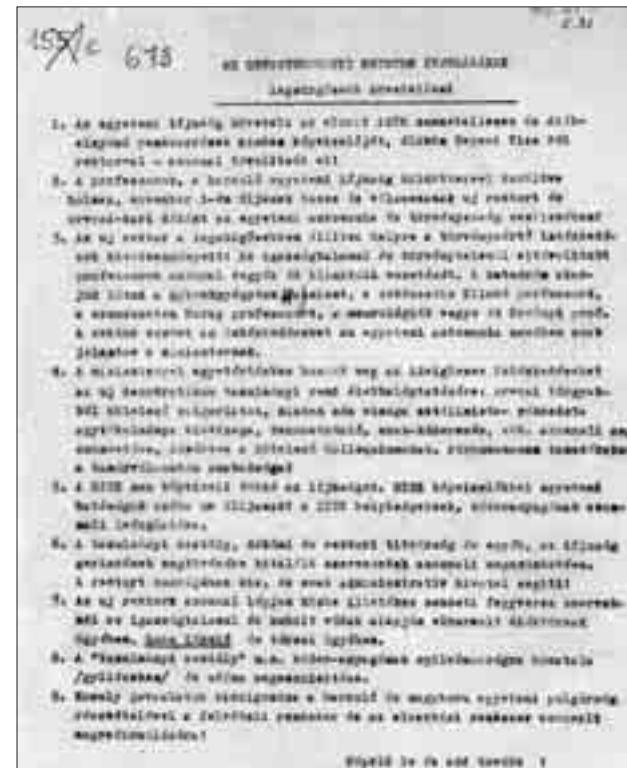
- Balázs Piri László: Emberek fehérben, 1956. Bp., 1993. FSP Literátor. 307 p.
- Cselkó László (szerk.): Jubileumi emlékkönyv a szervezett magyar mentés centenáriumán. Bp., 1987. Országos Mentőszolgálat. 350 p.
- Csillag Zoltán: Adatok a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (IKRK) és a Magyar Vöröskereszt (MVK) 1956–57-es tevékenységéről. Bp., 1992. Magyar Vöröskereszt. 28 p.
- Eltűnt statisztikák nyomában. Az október 23-i és az azt követő eseményekkel kapcsolatos sérülések és halálozások. Bev.: Vukovich György. = Statisztikai Szemle 68 (1990) No. 10. pp. 787–817.
- Eörsi László: „A véres csütörtök”. = Századvég 6 (1990) No. 1. pp. 241–252.
- Farkasházy Vilmos: Egy sebészorvos forradalmi naplója. 2. kiad. Bp., 1992. Katalizátor. 160 p.
- Felkai Tamás: Fehér kocsin piros vér. Dokumentumgyűjtemény az Országos Mentőszolgálat '56-os munkájáról. Bp., 1993. Sokszorosított gépirat. 194 lev. + függelék. (Lelőhely: Kresz Géza Mentőműzeum Könyvtára, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtára)
- Győri László (összeáll.): 1956-ról szóló bibliográfia. Forrás: <http://www.rev.hu/>

²⁴ Jubileumi Évkönyv, 1998. p. 99.

- A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. Összeáll.: Varga László, szerk.: Kenedi János, Gyurgyák János. Bp., 1989. Századvég – Nyilvánosság Klub. 515 p. (Századvég füzetek 3.)
- Horváth Lajos: A Honvédelmi Minisztérium előtti sortüzek. 1–5. = Havi Magyar Fórum 4 (1996) No. 1. pp. 65–70.; No. 2. pp. 57–62.; No. 3. pp. 67–70.; No. 4. pp. 69–73.; No. 5. pp. 49–54.
- Lengyel Balázs: Két Róma. Esszék. Bp., 1995. Balassi. 184, 4 p.
- Nagy Zoltán (szerk.): Az 1956-os hírlapok teljes jegyzéke. Bp., 2006. OSzK Mikrofilm- és fényképtár. CD-ROM.
- Oláh Vilmos: Sebész voltam a „forradalmárok kórházában”. = Rebellitás 3 (1994) No. 10. pp. 12–16.
- Oláh Vilmos: A forradalom kórháza. A Péterfy kórház orvosának visszaemlékezése az '56-os eseményekre. Bp., Méry Ratio. 180 p.
- Pap Zoltán (szerk.): Jubileumi Évkönyv az Országos Mentőszolgálat megalakulásának ötvenedik évfordulójára. Bp., 1998. Országos Mentőszolgálat. 222 p.
- Prágay Dezső: Orvoskari fiatalok a forradalomban. Beszélgetés Prágay Dezsővel. A beszélgetést lefolytatta E. B. 1986 nyarán Amerikában. In: Magyar Füzetek 17. Párizs, 1986. Malakoff, Dialogues Européens. pp. 73–82.
- Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. 2. jav. kiad. Bp., 2000. Osiris. 662 p. (Osiris tankönyvek)
- Vonèche Cardia, Isabelle: Magyar október vörös zászló és vörös kereszt között. A Nemzetközi Vöröskereszt Magyarországon 1956-ban. Ford.: Csejdy László. Bp., 1998. Socio-typo. 259 p.

Ősz – tél – megtorlás a Budapesti Orvostudományi Egyetemen

1956 őszén a budapesti orvosegyetemiak, hallgatók és oktatók, követve a többi egyetem példáját, ugyancsak részt vállaltak a forradalom sorsdöntő eseményeiben. Az SZKP XX. kongresszusa, a sztálinizmus elítélése 1956 tavaszán és az ezzel meginduló politikai változások, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége²⁵ (MEFESZ) újjáalakulása október 16-án a Budapesti Orvostudományi Egyetemen (OTE) is politikai erjedést indítottak el. Az október 23-ára meghirdetett felvonuláson az orvosegyetemi hallgatók is tömegesen vettek részt. Ugyanaznap este rendezték meg a Petőfi

Az Orvostudományi Egyetem ifjúságának
legsürgősebb követeléseit. Röplap.

²⁵ Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségét épp a háború után berendezkedő kommunista hatalom számolt fel.

Felhívás!

Forradalmunk a világértelenen legutáltabb korában. Az egyetlen útunk, a munkásság, az egész magyar nép jogos követeléseit legott hagyva és harcunk győzelemmel jert. Ezért az államnak valószínűleg meg a Magyarország valóban – amíg ott még csak hangzottak a nép szava látt.

A feladatunk most az, hogy megszűnjön a forradalom becsületét, és ne hagyják megfélemlítéssel lecsúszni azt. Senki ne hagyja magát elfegyverelt a kormányos kezére erővel. Szavunk olyan, hogy a mi államunkban a bíróság ellenességünk felett igazságos ítéletet leg kezd.

**BUDAPESTI ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM
IDEIGLENES FORRADALMI BIZOTTSÁGA**

Kör úgynevezett „orvosvitáját” ’A fiatal orvos és a társadalom’ címmel.²⁶ A hallgatók különböző csoportjai részben a DISZ-en belül, részben évfolyamgyűléseken pontokba szedett követeléseket állítottak össze, melyek az egyetemi oktatás és élet átalakításán túl politikai reformokat is tartalmaztak.

Hamarosan forradalmi bizottságok alakultak az egyes tanszékeken, illetve szervezeti egységekben. Megszerveződött a Központi Orvosi Forradalmi Bizottság, valamint a BOTE Ideiglenes Nemzeti Bizottsága Pataki István, Prágay Dezső és Jankó Béla vezetésével.

Az egyik fő feladat a gyógyszer- és kötszerellátás megszervezése, illetve a mentési munkákban való részvétel volt. Fontos szerepet játszott ebben a mindvégig működő Egyetemi Gyógyszertár, valamint a bizottság által szervezett szállítások. 11 teherautóval egyenesen a nickelsdorfi lerakóhelyről hozták el a Nemzetközi Vöröskereszt adományait, és juttatták el közvetlenül a klinikákra, kórházakba.

A hatékonyságra jellemző, hogy az Ortopédiai Klinikán a helyzet normalizálódása után az adományoknak köszönhetően még többlet is mutatkozott a műszerek, gyógyszerek és fehérnemű vonatkozásában. Raktárakat alakítottak ki, például a felozlatott Testnevelési Tanszék tornatermében az Üllői út 26. szám alatt. Ezek őrzését felfegyverzett diákokból alakult nem-

**Három magyar teherautó
gyógyszerekért Bécskébe érkezett**

Három teherautóval mintegy 20 ezerrel többet szállított Budapesti orvosi és kórházi egységek megkértezt Bécskébe gyógyszerekért.

A teherautó kedden hajnalban a bécsi repülőtérre, a segítségükkel azonnal megkezdődött.

Magyar Függetlenség, 1956. október 31.

**FORRADALMI
ORVOSEGYETEM**

²⁶ Lásd: Népszava, 1956. október 24. p. 6.

**A RÓKUS KÓRHÁZ
fiatal orvostanhallgatói között**

**A Magyar Tudományos Akadémia
Nemzeti Bizottságának nyilatkozata**

**Üdvözljük
A SZABAD MAGYAR RÁDIÓT!**

Egyetemi Ifjúság, 1956. október 31.

zetőrség látta el. Fegyvereket az egyetem Katonai Tanszékéről és az ELTE Lenin Intézetéből kaptak, illetve szereztek. A IX. kerületi párházat diákszálló céljaira foglalták le.

Megszüntették a Marxista-Leninista Tanszéket, ami helyett – néhány oktató megtartásával – Társadalomtudományi Intézetet szerveztek. Ugyanígy szüntették meg az Orosz Lektorátust, amelyet Idegen nyelvi Lektorátussá alakítottak át. Jogutód nélkül oszlatták fel a Katonai Egészségügyi Tanszéket, a Testnevelési Tanszéket és a Tanulmányi Osztályt. A rőpcédulák előállításában a szomszédos Pátria Nyomda dolgozói segítettek.

Orvostanhallgatók!

Felhívjuk az Orvostudományi Egyetem valamennyi hallgatóját, hogy azonnal jelentkezzenek a Budapest, Üllői út 26. szám alatti Gyógyszertani Intézetben szolgálattételre.
Budapest, 1956. október 31.
Budapesti orvostudományi Egyetem
Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottsága

Népkarát, 1956. november 1.

Sebesültek, mentés

A hallgatók egy része tevőlegesen is bekapcsolódott a fegyveres küzdelembe, de az egyetem és az egyetemi oktatók, hallgatók legfontosabb feladata mégis a mentés és a sebesültek ellátása maradt. Egyedül a Baross utcai II. sz. Sebészeti Klinika 378 sebesültet látott el az október 23. és november 9. közötti időszakban, köztük 37 orosz katonát. A 378 sebesültből 205-en 25 év alattiak voltak. Hasonló időszakban a Tűzoltó utcai II. sz. Gyermekklinikán 80 civilt, 14 felkelőt és 12 szovjet katonát láttak el, majd küldtek tovább sebészeti osztályokra. Az ellátás színvonalával egy odalátogató törzstiszt rendfokozatú szovjet orvos is meg volt elégedve. Az Üllői úton lévő Urológiai Klinikán kb. 170 sebesültet láttak el a harcok alatt, mindössze 4-6 orrossal és az ápolószeméllyel. Az Ortopédiai Klinikáról

Létrákon mentették az emeletekről a gyermekkorház apróságait

az oda beosztott dr. Szelényi Ferenc járt ki teherautóval a környékbeli sebesültekért. A nagyszámú behozott sérült ellátása komoly nehézségekbe ütközött, mivel a harcok és közlekedés bizonytalansága miatt a személyzetnek sokszor csupán harmada jutott el a klinikára, de a környéken lakók segítségével sikerült úrrá lenni a helyzeten.

A tűzoltóság és a mentők emberfeletti munkája a véres napok alatt

Államban van a tűzoltók és mentők munkája, mert az a kötelességük, hogy az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. A tűzoltóság és a mentők munkája az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. A tűzoltóság és a mentők munkája az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék.

Nagy a pusztulás a Nemzeti Múzeumban, de a könyvtár sértetlen

— A Nemzeti Múzeum és a Nemzeti Könyvtár munkája az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. A Nemzeti Múzeum és a Nemzeti Könyvtár munkája az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék.

Huszonöt orvos drámai küzdelme

— Huszonöt orvos drámai küzdelme az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. Huszonöt orvos drámai küzdelme az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék.

Varsó egész repülőgépeszállítmány vért küldött

— Varsó egész repülőgépeszállítmány vért küldött az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. Varsó egész repülőgépeszállítmány vért küldött az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék.

Bécs minden vértartalékát átadta

— Bécs minden vértartalékát átadta az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. Bécs minden vértartalékát átadta az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék.

A svédek repülőgépen küldenek vérplazmát

— A svédek repülőgépen küldenek vérplazmát az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. A svédek repülőgépen küldenek vérplazmát az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék.

Létrákon mentették az emeletekről a gyermekkorház apróságait

— Létrákon mentették az emeletekről a gyermekkorház apróságait az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék. Létrákon mentették az emeletekről a gyermekkorház apróságait az emberiség legfontosabb értékeit megvédjék.

Népszava, 1956. október 28.

A forradalmi bizottság

Medikusok! Egy emberként állatok helyt a barikádokon, a műtőkben és kótermekben, egyként állatok legtöbben az újjáépítés élére. Kezetebe ragadtátok a vezetést, a hatalmat, ne engedjétek megbontani soraitokat, meghíúsítani a forradalom vívmányait!

Forradalmi Orvosegyetem, 1956. november 3.

A forradalom napjaiban megindult változások még jóval november 4-e után is folytatódtak. Így még december 6-ig működött az egyetem forradalmi bizottsága. A hatalomba visszasegített kommunisták helyzete lassan megszilárdult, ami jól nyomon követhető a forradalomban spontán megalakult hatalmi szervekhez és az eseményekben szerepet vállalókhöz való viszonyukon. A november 12-én kiadott 6/1956 (IX. 12.) kormányhatározat még politikai tanácskozó szervként eltúrte ugyan a forradalmi bizottságokat, de hatáskörüket már igyekezett korlátozni. December elején azonban már egy újabb rendelettel feloszlatták őket, valamint felhívást tettek közzé, hogy az általuk a forradalom idején eltávolított vezetők haladéktalanul térjenek vissza beosztási helyükre.

Az 1957. január 9-i rektori tanácsülés határozott az egyetemi vezetőség lemondatásáról és új tisztségviselők választásáról, melyet a másnapi egyetemi tanácsülésre készítettek elő. Gegesi Kiss Pál rektor azonban, szembeszegülve a tanács határozatával, nem volt hajlandó megválni tisztségétől. Ezt megelőzően az egyetemi forradalmi bizottság és több prominens tanár²⁷ már november 1-jén kísérletet tett az egyetemi tanács összehívására azzal a céllal, hogy új egyetemi vezetőséget válasszanak. Ezt azonban a rektor – aki ezekben a napokban meg sem jelent hivatalában, hanem azzal csak telefonkapcsolatot tartott – megakadályozta. Az egyetem sztálinista típusú átalakítását levezénylő Gegesi Kiss Pál eltávolítása a rektori székből szinte természetes igényként merült fel a forradalom napjaiban. Bár ezt nem sikerült elérni, de megszüntették a Személyzeti Osztályt, és november 13-án rádiófelhívást intéztek a hallgatósághoz: a felsőbb éveseket kórházi és gyógyszerügyi munkára, az alsóbb éveseket romeltakarításra mozgósítva.

Baló József vetette fel az egyszemélyes vezetés kontra testületi felelősség kérdését. A tanács egyértelműen az egyetemi tanács és a kari tanácsok prioritása mellett döntött. Az ún. relatív autonómia²⁸ kérdésében még sikerült egyetértésre jutni, de a tudományegyetemhez való visszatérés és ezzel kapcsolatban a főhatóság ügyében már nem volt összhang az egyetemen. Haynal professzor indítványát, mely az egyetemistákat és főiskolásokat érintő amnesztia-rendeletet sürgetett volna, maga a rektor vetette el azzal, hogy „létezik már amnesztia, de nem a bűncselekményekre.”

²⁷ Baló József, Nónay Tibor, Földvári Ferenc, Haynal Imre és Petényi Géza.

²⁸ Relatív autonómia alatt a szabályalkotás jogát, a költségvetési kereteken belüli szabad forrásfelhasználás jogát és a munkatársak alkalmazásának jogát értették.

Kérések, követelések

A MEFESZ és a NÉKOSZ még decemberben is kéréseket, követeléseket fogalmazott meg, melyek 1957 januárjában kerültek az egyetemi tanács elé. Ezekben kiemelt helyet kaptak a diákoszociális kérdések, a szabad professzorválasztás párhuzamos tanszékek megléte esetén, a magántanári kollégiumok visszaállítása, a pszichológia bevezetése,²⁹ a nem szakmai tárgyak fakultatívva tétele és a szabad idegen nyelv választás. Az egyik sarkalatos pont az egyetemi autonómia és oktatási szabadság visszaállítása volt. A diákok arra buzdították a tanácsot, hogy ennek érdekében a „legerélyesebben harcoljon.”³⁰ A tanári kar nemcsak az autonómiával, hanem az egész egyetem jogállásával foglalkozott egy 1956. december 12-én tartott tanári értekezleten. Megtárgyalták az önállóság vagy az ELTE-hez való visszatérés, valamint a főhatóságok (Egészségügyi vagy Oktatásügyi Minisztérium) kérdéseit.

Az egyetem átalakítása, különös tekintettel az autonómia visszaállítására, nem sokáig maradhatott napirenden. A Művelődésügyi Minisztérium 1957. január 8-i felhívásában, melyet az egyetemek újraindítása érdekében tett közzé, még mindezen követelések teljesítését megígérte. Az önmagát forradalminak nevező Kádár-kormány, helyzete megszilárdulásával, korábban tett ígéreteiről, miszerint megőrzi a forradalom vívmányait, sorra megfeledezett. Marosán György államminiszter nyilatkozata a 'Népakarát' című lap január 29-i számában már előre jelezte ezt a változást: „...az ellenforradalmi és reakciós elemek az egyetemeket újból fel akarják használni reakciós nézetek terjesztésére és itt-ott néha fegyveres összeesküvésekre is. Legújabbban az egyetem autonómiájának jelszavával hadakoznak. Erre a régi értelemben (sic!) vett autonómiára azonban nincs szükség, mert nem szükséges, hogy a tudományt ilyen módszerekkel akarják megvédelmezni. A népi demokratikus állam ugyanis nemcsak egyszerűen biztosítja, hanem minden módon serkenti a tudományok fejlődését. Az egyetemi ifjúságot a marxizmus-leninizmus szellemében kell nevelni, ezért az egyetemeken továbbra is lesz marxista-leninista nevelés. Azokkal szemben, akik az egyetemeken a rendet és a fegyelmet meg akarják bontani, ugyanúgy járunk el, mint más rendbontókkal szemben.”³¹

A február 2-án tartott tanári értekezleten elhangzottak ugyancsak nyilvánvalóvá tették, hogy az engedményeket a párt és a kormány csak átmeneti fogásnak tekintette. Kállai Gyula, az MSZMP Központi Ideiglenes Intézőbizottsága tagja, dr. Simonovics István egészségügyi miniszterhelyettes és dr. Király Kálmán egészségügyi minisztériumi osztályvezető nem hagyta kétséget afelől, hogy szűkítik az ösztöndíjak körét, megtartják a tanrendben a marxizmus-leninizmus oktatását, és az autonómián nem a legszélesebb önállóságot értik. Véleményük szerint a rehabilitáció kérdése jól áll, sőt a legtöbb eltávolítást törvényesnek ítélték. A forradalmat már kifejezetten ellenforradalomnak minősítették, és kemény fellépést helyeztek kilátásba a zavarkeltőkkel, például a sztrájkolókkal szemben.³²

²⁹ Ezt a diákok az 1918/19-es forradalmak idején érték el először.

³⁰ Semmelweis Egyetem Levéltára (SE Lt.) 3/a. Egyetemi tanácsulési jegyzőkönyvek. 6. köt. 1956/57. p. 59.

³¹ Uo. p. 112.

³² Uo. p. 137.

Megtorlás

A novembertől meginduló letartóztatások, illetve megtorlás mellett komoly veszteséget jelentett az egyetemnek (is) a kivándorlás. Januárra már a mérleget is fel lehetett állítani. 104 orvos és 76 egyéb alkalmazott távozott az egyetemtől. A hallgatóság soraiból is sokan hiányoztak.³³

Tekintettel a felsőoktatás akkori szervezeti széttagoltságára, az összes intézményből hiányzó hallgatók száma ennél jóval magasabbra tehető. Sajnos a BOTE-n nem készült ilyen felmérés. 1957. április 30-án dr. Simonovits István, az egészségügyi miniszter első helyettese hozzájárult, hogy az egyetemek betöltsék a külföldre ment hallgatók helyét. Ám ezekben az esetekben is meg kellett vizsgálni, hogy nem kerültek-e közéjük politikai vagy egyéb szempontból „nem kívánatos” személyek. Ugyanez vonatkozott a forradalom idején felvettekre, illetve visszavettekre is.³⁴

A hallgatók letartóztatását már novemberben megkezdték. Prezmecky László IV. éves fogorvosstanhallgatót 14-én az egyetem udvarán vették őrizetbe a bőrkabátosok, és tartották fogva 74 napig, majd vadmérelés nélkül elengedték. Március elején újabb hullám indult, feltehetően a 15-i nemzeti ünnepre való felkészülésként. Réffy Antal II. éves és Vígh József III. éves medikust például a diákkotthonból hurcolták el a karhatalmisták. Ezt március 11-i adásában a rádió is közölte, hozzátéve, hogy a vizsgálat során fegyvereket és nagy mennyiségű lőszert is lefoglaltak. Ez azonban légből kapott híresztelés volt, ezért Illyés Mihály kollégiumi igazgató levélben kérte a rektor cáfolatát.³⁵ Palkovics Miklós V. évet 12-én vitték be, majd kihallgatás után egy idő múlva szabadon engedték. Az ő ügyében így az egyetemi fegyelmi bizottság vizsgálódott tovább.

Haynal Imre vetette fel, hogy az egyetem fogadjon ügyvédet a letartóztatottak megsegítésére. A rektor ezzel a feladattal az egyetem jogi osztályvezetőjét bízta meg. A letartóztatott, majd később kivégzett szigorló orvos, Tóth Ilona ügyében Haranghy László és Nyíró Gyula professzorok vettek részt a vizsgálat igazságügyi orvosi részének elbírálásában. Ennek során döbbenet tapasztalták, hogy az egyetemista lányt kínvallatásnak is alávetették. Május végén rajta kívül még öt hallgató volt letartóztatásban (Ágoston Miklós V. éves, Bőjthe Lajos I. éves, Domonkos Mihály III. éves, Kollár László III. éves és Rácz József II. éves). Mindez részét képezte a forradalomban kulcsszerepet játszó egyetemi ifjúság megfélemlítésének. Ennek során Tóth Ilonát egy koncepciós perben halálra ítélték, és 1957. június 27-én kivégezték.³⁶ Issekutz Béla rektorhelyettes elnöklétével külön bizottság alakult azzal a céllal, hogy az egyetemi dolgozók és hallgatók felmerülő ügyeiben eljárjon, illetve tájékozzódjon a hatóságoknál.³⁷

³³ A külföldre távozott hallgatókra vonatkozóan csak a Művelődési Minisztériumhoz tartozó felsőoktatási intézmények összesítő adata ismeretes, miszerint 1957 februárjáig a tudományegyetemekről 335, a műszaki egyetemekről 947, a pedagógiai főiskolákról 59 hallgató hiányzott, lásd: Országos Levéltár (OL M-KS-288, fond, 5. cs. 29. óe. p. 43. (MSZMP Intéző Bizottságának ülése 1957. jún. 14-én). A BOTE 3085 hallgatójából 315 vándorolt ki.

³⁴ A forradalom alatt felvettek olyanokat, akiket korábban elutasítottak, illetve kizártak. Így a Fogorvosi Karra 26 főt vettek fel, illetve további 2 főt vissza, míg az Általános Orvostudományi Karra 52 felvétel és 21 visszavétel történt.

³⁵ SE Lt. 3/c e Rektori Hivatal iratai 945/1957 R.sz.

³⁶ A Semmelweis Egyetem 2001. november 4-én szobrot állított egykori növendékének a Nagyvárad téren.

³⁷ SE Lt. 3/a. Egyetemi tanácsulési jegyzőkönyvek. 6. köt. 1956/57. p. 56.

Fegyelmi eljárások

Az április 27-én a Művelődésügyi Minisztériumban a rektoroknak és dékánoknak tartott értekezleten már fegyelmi eljárásokat is kilátásba helyeztek „az ellenforradalomban részt vettekkel és rendbontókkal” szemben. Az autonómiával kapcsolatban is visszakozott a minisztérium, a kérdés végső rendezését a később megalkotandó egyetemi törvényre hagyva, amire azonban csak a helyzet teljes normalizálása után kerülhet majd sor. Jelezték továbbá, hogy a törvényt a minisztériumok készítik elő, vagyis kérdésessé vált, hogy az egyetemeknek lesz-e egyáltalán beleszólásuk.³⁸

Az egyetemeken lefolytatott fegyelmi vizsgálatok előkészítését a 0019/1957. MM. sz. titkos jelzésű rendelet írta elő 1957. április 19-én. Ennek értelmében a rektor kötelezte minden szervezeti egység vezetőjét, hogy május 15-ig jelentésben adjon számot arról, „*hogya az októberi ellenforradalomban és az utána következő hónapokban intézetében, klinikáján milyen cselekmények zajlottak le. Az események milyen ok és okozati összefüggését látja, (milyen károsodás történt intézetének állagában az ellenforradalmi cselekmények következtében) és személy szerint, adjunktusi munkakörig bezárólag (adjunktus, tanársegéd, gyakornok, egyéb dolgozó) kiknek a felelősségre vonását tartja szükségesnek.*”³⁹

A hallgatókra vonatkozó adatokat az illetékes dékánokhoz kellett megküldeni. A professzorokkal és docensekkel szemben a felügyeletet ellátó minisztérium járt el, így róluk Doleschall Frigyes egészségügyi miniszter külön levélben közvetlenül a rektortól kért jelentést május 25-ig. Hangsúlyozta, „*rendkívül szűk azoknak a köre, akiket felelősség terhel a kommuniszták eltávolításáért, káros politikai tevékenységért vagy ellenforradalmi cselekményekért.*” Ugyanakkor nem tartotta indokoltnak, hogy az egyetem vezetőinek (rektor, rektor-helyettes, dékánok) ügyét kivizsgálta, mivel nem volt tudomása arról, hogy a kritikus időben kifogásolható magatartást tanúsítottak volna. A háború utáni időszakhoz hasonló igazoló eljárások kezdődtek tehát, de ezáltal nem mindenki kiterjedően, valamint sokkal mérsékeltabban társadalmi részvétellel és főleg „sikerral”. A beérkezett jelentéseket értékelő egyetemi vizsgáló bizottság június 4-i ülésén „*sajnálattal állapítja meg, hogy a professzorok jelentéseinek döntő többsége semmi segítséget nem nyújt az októberi események felülvizsgálatához. Ezért a bizottság egyéb helyekről, személyektől vagy társadalmi szervektől kapott jelentések alapján tudja a munkáját megkezdni.*”⁴⁰

Az adatgyűjtést követő úgynevezett felülvizsgálat irányelveit Doleschall miniszter egy szigorúan titkos minősítésű rendeletben (0044/1957) határozta meg 1957. május 31-én valamennyi, a miniszter közvetlen felügyelete alá tartozó egészségügyi és szociális intézmény vezetője számára. Ebben kötelezte az érintett vezetőket vizsgálat és fegyelmi eljárás lefolytatására mindazokkal szemben, akik a forradalomban szerepet, vagy főleg vezető szerepet vállaltak, illetve az azt követő időszakban „*káros politikai tevékenységet fejtettek ki.*” Előírta a büntetés feljelentés kötelezettségét, ha a vizsgálat során bűncselekmény gyanúja

³⁸ SE Lt. 3/c Rektori Hivatal iratai 1395/1957.

³⁹ SE Lt. 3/c Rektori Hivatal iratai 003/1957 R. sz. körlevél (1957. máj. 6.)

⁴⁰ SE Lt. 3/c Rektori Hivatal iratai 003-2/1957. sz. jegyzőkönyv a bizottság 1957. jún. 4-i üléséről.

merült volna fel. Végül felül kellett vizsgálni a forradalom alatti elbocsátásokat, kinevezéseket és előléptetéseket a korábbi állapot helyreállítására jegyében. A vizsgálatok eredményéről és a hozott intézkedésekről szóló jelentést július 10-ig kellett megtenni.⁴¹

Június 14-i ülésén az MSZMP Intéző Bizottsága is foglalkozott a felsőoktatási intézményekben indított fegyelmi ügyekkel. Felvetődött, hogy az eljárások kedvező alkalmat kínálnak arra, hogy a párt megsza- baduljon a vele korábban is szembenálló tanároktól, függetlenül attól, hogy miképpen viselkedtek 1956-ban. Végül a mérsékelt álláspont érvényesült, miszerint hasznosabb lenne a professzorok megnyerése, főleg mert – különösen az orvosi szakmában – nehéz megfelelő szinten pótolni őket.⁴²

A BOTE-n két bizottságot állítottak fel. Az egyiket dr. Zoltán Imre, a II. sz. Női Klinika professzora, a másikat dr. Liebner Ernő, az Országos Bőr- és Nemikórtani Intézet igazgatóhelyettese vezette. A bizottságok nem foglalkoztak azok ügyeivel, akik esetében a hatóságok folytattak vizsgálatot, kizárólag ezen vizsgálatok lezárása és az illető szabadon bocsátása után. Ilyenformán öt, átmenetileg őrizetben volt hallgató került a bizottságok elé, közülük kettőt (Víg József, Matkovics András) fementettek. Az eljárások során a bizottságok gyakran nem a vizsgált személy tevékenysége, hanem kifejezetten politikai nézetei vagy egyes aktuális eseményekhez való viszonyulása iránt érdeklődtek. Bevett gyakorlatuk szerint nem a bűnösséget, hanem az ártatlanságot kellett bizonyítani, ez azonban beleillett a kor jogszolgáltatási gyakorlatába.

Kizárások, megrovások

A vizsgálatok eredményeként egy gyógyszerészhallgatót (Zilahy Tibor IV. éves) kizártak az egyetemről, hármat (Baksa József V. éves, Palkovits Miklós V. éves és Réffy Antal II. éves) 4 félévre, újabb hármat (Naszlady Attila IV. éves, Prezeczki László II. éves fogorvoshallgató, Szidon Gyula IV. éves) 2 félévre eltiltottak a tanulmányok folytatásától. Szigorú megrovásban részesült végső figyelmeztetéssel Kulin Sándor IV. éves, megrovásban Gulyás János IV. éves orvostanhallgató. Június 13-án az újonnan szerveződő KISZ is megnyilvánult az ügyben, 15 fős listán sorolva fel azon hallgatókat, akik ellen fegyelmi indítását javasolják a rektornak. Hasonlóképpen fegyelmit kértek mindazon hallgatók ellen, akik tagjai voltak a forradalmi bizottságoknak. Fegyelmi nélküli kizárást kértek az őrizetben lévő Tóth Ilona, Rác József és Kollár László, valamint mindazok esetében, akik disszidáltak, és a megadott határidőre nem tértek vissza. Levele végén a KISZ-titkár jelezte, hogy további bejelentésekre is készülnek.

Az orvosok közül elbocsátották dr. Kokas Ferenc adjunktust (I. sz. Sebészeti Klinika) és dr. Khoór Ödön tanársegédet (Ortopédiai Klinika). Írásbeli megrovásban részesült dr. Horányi Mihály tanársegéd (I. sz. Belklinika), dr. Molnár Lajos tanársegéd (I. sz. Sebészeti Klinika), dr. Pataky Zsigmond adjunktus (I. sz. Sebészeti Klinika) és dr. Zombori József tanársegéd (Biokémiai Intézet). Szóbeli feddést kapott dr. Sipos József és dr. Vargányi Márta tanársegéd, mindketten a II. sz. Belklinikáról. Egyéb

alkalmazottak közül elbocsátották Diebl György diáktorhoni segédgondnokot. További nyolc főt racionalizálás címén áthelyeztek, amiből hat eset kifejezetten visszaminősítésnek számított.

A minisztérium a BOTE-n nyolc egyetemi tanár és docens ellen indított eljárást. Közülük három tanszékvezető professzorral (Baló József – I. sz. Kórbonctani Intézet, Bálint Péter – Élettani Intézet, Kiss Ferenc – Anatómiai Intézet) szemben terhelő körülmények hiányában az eljárást megszüntették. Pataki István docent, az Egyetemi Forradalmi Bizottság titkárát azonnal elbocsátották. Kudász József professzort (IV. sz. Sebészeti Klinika) 1 fő eltávolításáért írásbeli megrovásban részesítették. Hasonló büntetést szabtak ki Nyíró Gyula professzorra (Elme- és Idegkórtani Klinika) a forradalom melletti kiállása miatt, illetve mert politikai jellegű perekhez nem biztosított orvos-szakértőket a bíróság megkeresésére. Szóbeli feddésben részesült Hedri Endre professzor (I. sz. Sebészeti Klinika) egy azóta elbocsátott tanársegéd előléptetéséért, illetve mert beleegyezett egy kommunista orvos házaspár eltávolításába. Szintén szóbeli feddést kapott Horay Gusztáv szemész professzor, amiért elnökölzte azt a szakszervezeti gyűlést, melyen javasolták az Orvosi Kamara felállítását. A négy orvosegyetemen összesen 12 professzort és docent részesítettek fegyelmi büntetésben. A BOTE-ről két további tanszékvezető külföldre távozott: Littmann Imre professzor (Sebész-továbbképző Intézet), valamint Moldoványi István, utóbbi a forradalom idején megszüntetett Testnevelési Tanszék vezetője.

A kormány határozata értelmében az egészségügyi miniszter 1957. július 19-én újabb névsort kért be az orvosegyetemekről, illetve a minisztérium közvetlen felügyelete alá tartozó valamennyi intézménytől mindazokról, akik ellenforradalmi tevékenység miatt valamilyen elmarasztalásban részesültek és korábban kormány, illetve miniszteri kintüntetést kaptak. Őket e kintüntetések viselésére érdemtelennek nyilvánították, és azokat tőlük megvonták.⁴³

Augusztus közepén a minisztérium külön vizsgálatot kezdeményezett a gépkocsivezetők vonatkozásában: vajon részt vettek-e a forradalom alatt és után államellenes akciókban. Az érintett munkahelyi vezetőktől október 1-jéig kértek javaslatot „*akinél ez indokolt [politikailag megbízhatatlan elemek, volt horthysta katonatisztek és hasonló elemek] a gépjárművezetői engedély elvonására*”.⁴⁴

Haynal hasad

Szeptember közepére lezárult a politikai felülvizsgálat. Dr. Bartha Ferenc, az Egészségügyi Minisztérium főosztályvezetője erről levélben értesítette a BOTE rektorát, felhívva a figyelmet, hogy csak súlyos és újonnan felmerülő ügyben lehet újabb személyeket felelősségre vonni, a még függőben lévőket pedig mielőbb zárják le: „*Célunk ezzel az, hogy mindenki biztonságosan tovább dolgozzon, és a felelőtlen híresztelések, intrikák ne zavarhassák a munka menetét.*”⁴⁵

A megtorló eljárások során sajátosan keveredtek a hatalmi érdekek, a politikai bosszúvágy, valamint személyes indítékok. E folyamatnak egyik

⁴³ 0064/1-1957. T.ÜK. sz. Eü. Min. rendelet.

⁴⁴ SE Lt. 3/c Rektori Hivatal iratai 018/1957 R. sz. Dr. Keresztes László,

az Egészségügyi Minisztérium személyzeti osztályvezetőjének felhívása.

⁴⁵ OL XIX-C-24 B3 044/4/1957. sz.; SE Lt. 3/c Rektori Hivatal iratai 005-2/1957 R. sz.

kései eleme volt Haynal Imrének, a II. sz. Belgyógyászati Klinika legendás hírű professzorának eltávolítása az egyetemről 1958 elején. A fennálló politikai rendszerrel elvi okokból nem rokonszenvező Haynal, valamint Gegesi Kiss Pál rektor közötti viszony már 1956 előtt sem volt felhőtlen, de Haynal akkor még szakmai okok miatt – paradox módon – a politikai vezetés bizonyos védelmét élvezte. A politikai elit forradalom utáni változásával ez megszűnt, így a pozíciójára különösen érzékeny Gegesi Kiss előtt új lehetőség nyílt. Az Általános Orvoskar 1958. január 22-i ülésén egy szóbeli provokációt követően éles szóváltás alakult ki Haynal professzor és Gegesi Kiss rektor között, melynek során a professzor többek között forradalomnak nevezte 1956-ot és a rektor szemére hánytva akkori bujkálását. A történetek után a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1958. február 13-i ülésén határozott Haynal azonnali nyugdíjaztatásáról, ami rögtön szélesebb összefüggésbe helyezi az ügyet.⁴⁶ Az ellenforradalom leverésében és az ország gazdasági rendjének helyreállításában kifejtett tevékenysége elismerésül viszont Gegesi Kiss Pál rektor 1958. januárjában megkapta a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozatát.

Pártatlanul

A forradalom leverését és a megtorlást követő kiábrándultság és passzív ellenállás tükröződött a párt létszámának alakulásában. Egy 1958 elején készült jelentés szerint a 2260 orvostanhallgató közül mindössze 71 fő (3,14 %) volt tagja az MSZMP-nek és 178 fő (7,8%) a KISZ-nek. A 271 fogorvoshallgató között nem volt párttag, a KISZ-nek 31 tagja volt (11,4%). Az 583 gyógyszerészhallgató között csak 1 párttag (0,2%) és 47 KISZ-tag (8%) volt található.⁴⁷ Támogatásukra hozták létre 1958 augusztusában az ún. Népköztársasági Ösztöndíjat, amelyre csak párt vagy KISZ-tagokat lehetett jelölni, kezdetben 29 főt.⁴⁸ Sokatmondó adat, hogy az 1956-ban működött tanszékvezetők közül hányan újították meg párttagságukat a forradalom után. A 40 főből 9 párttagságára vonatkozóan nem maradt fenn adat, de közülük ketten külföldre távoztak. További 9 fő 1956-ban, és azt követően is pártonkívüli volt. A 22 MDP-tag tanszékvezető közül mindössze négyen léptek át az MSZMP-be, egyikük csak 1958-ban.⁴⁹

Felhasznált források

Semmelweis Egyetem Levéltára
Egyetemi tanácsülési jegyzőkönyvek
Rektori Hivatal iratai
ÁOK Kari tanácsülési jegyzőkönyvek
Személyzeti Osztály iratai

⁴⁶ SE Lt. 5/a ÁOK Kari tanácsülési jegyzőkönyvek. 2. köt. 1957/58. p. 92. Az 1958. január 22-i I. rendes kari ülés jegyzőkönyve. A történetekről Haynal utóbb levelet váltott Kádár Jánossal, melyet Antalóczy Zoltán közölt: Antalóczy Zoltán: Egy klinika élete a Rákosi-korszakban. Emlékeim a Haynal-klinikáról. Bp., 1997. Heraldika. pp. 143–148.

⁴⁷ SE Lt. 3/a. Egyetemi tanácsülési jegyzőkönyvek. 7. köt. 1957/58. p. 255.

⁴⁸ SE Lt. 3/a. Egyetemi tanácsülési jegyzőkönyvek. 8. köt. 1958/59. p. 14.

⁴⁹ SE Lt. 13. fond. Személyzeti Osztály iratai. A 9 pártonkívüli közül 7 korábban sem volt tagja az MDP-nek, kettőt pedig már korábban kizártak.

Országos Levéltár (OL)

M szekció anyaga (MSZMP Intéző Bizottságának ülései)

Az államigazgatás felső szervei (XIX. fondőcsoport), C-2 iratcsoport: az Egészségügyi Minisztérium iratai

Antalóczy Zoltán: Egy klinika élete a Rákosi-korszakban. Emlékeim a Haynal-klinikáról. Bp., 1997. Heraldika. 160 p.

Szollár Lajos (összeáll.): Történelmi tanulságok. Babics Antal és az 50-es évek. In: 85 éves a Semmelweis Egyetem Urológiai Klinikája. Szerk.: Romics Imre, az ajánlást írta: Vizi E. Szilveszter, a bevezető tanulmányt írta: Szállási Árpád, sajtó alá rend.: Gazda István. Bp. – Piliscsaba, 2005. Semmelweis Egyetem Urológiai Klinikája – Illyés Géza Alapítvány – MATI. pp. 66–82. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 52.)

Az 1980-as években illegálisan kiadott lengyel bélyegsor

Utószó

A hazugságok ideje lejárt

Nincs felkelés indulatok és szenvedélyek nélkül. Nincs halált vállaló áldozatkészség eszmék nélkül. S a napjainkban lezajló nagy nemzeti népfelkelést, csakúgy mint történelmi elődeit, valaminek a szenvedélyes gyűlölete lobbantotta lángra.

Az egyikről: a haza, a nemzet, a magyarság szenvedélyes szeretetéről már sok szó esett. S ha azt kutatjuk, hogy az elmúlt években mit gyűlölt legjobban ez a nép: első helyen kell mondanunk – a hazugságot.

Igen, erről van szó. A hazugság pohara csordultig telt, minden hazafinak elege volt belőle. A helyzet ismeretében nyugodtan állíthatjuk, hogy nem elsősorban a rossz gazdasági helyzet, a szűkölködés, az életszínvonal korlátozottsága vezetett a nemzet felkeléséhez, nem ezek a dolgok izzították fel a magyar szíveket, hanem egyebek mellett, de talán mindenekelőtt: a hazugság gyűlölete. Nem akarjuk ezzel azt mondani, hogy nem háborította fel az embereket a nemzeti vagyon bűnös tékozlása, a gazdasági egyenlőtlenség és az, hogy ez a gazdag ország nem tud nyugodt megélhetést biztosítani fiainak. De abból a tényből, hogy az anyagi követelések a tüntetések és a felkelés idején háttérbe szorultak, valamint abból, hogy senki nem tört más tulajdonára, következik a tény, hogy a tüntetés és a felkelés politikai jellegű volt. A nép felkelt és kimutatta felháborodását a hazugságokkal szemben. (...)

Hagytuk, hogy a hazugság pókhálója szője be közéletünket és magánéletünket. A hazugság fertelmes pókhálója, amely elborította a parlament gyönyörű, díszes üléstermét csakúgy, mint a gyárak kultúrtermeit. A költségvetést egyhangúlag szavazták meg, a miniszterelnök expozéját egyhangúlag fogadták el, a választók 90,99 százalékban szavaztak a kormány mellett. Ezek voltak a nagy hazugságok. És aztán jöttek a kicsik, mert a hazugság is osztódással szaporodik. Ha több bevételt akart az állam, kiadta a másodosztályú árut elsőosztályú áruként, új néven, és azt mondta, hogy minőségváltás. Ha bányaszerencsétlenség történt nálunk, az fatális véletlen volt, ha *Belgiumban* történt, az a tőkés vállalkozók profitérdekei miatt volt. És így tovább.

Hányszor hangzott el a kérdés az elmúlt években: „hát hülyének nézik az népet?” És hiába volt minden kérés, kérdés, figyelmeztetés s tiltakozás, s a végén már követelés – nem okultak belőle. Nem okultak belőle még a tragikus órákban sem, mikor a nemzet már fegyvert ragadott kezébe, hiszen a rádión keresztül ellenforradalmárnak, csőcseléknek és ki tudja még mi mindennek bélyegezték azokat, akiknek nem volt más bűnük, mint hogy magyarok akartak lenni és igazságot követeltek. De hisszük és reméljük, akárhogy fejlődnek is a dolgok, a hazugságok ideje lejárt.

Magyar Nemzet, 1956. október 30.